

19 Hotbrott

19.1 Inledning

Det har genom det material som vi har samlat in och genom de uppgifter som vi har fått från polis och åklagare framkommit att det är vanligt att medlemmar i mc-gängen ägnar sig åt indrivning av verkliga eller konstruerade fordringar. Inte sällan sker detta genom användande av olika former av hot. Det är också vanligt att medlemmar i mc-gäng och i rasistiska sammanslutningar hotar poliser och andra tjänstemän och att de genom hot försöker skrämman vittnen och andra som skall höras inför domstol till tystnad.

Det har emellertid visat sig att det råder osäkerhet beträffande huruvida de metoder som används vid indrivningsförsöken alltid innefattar straffbara gärningar. Det tycks finnas ett behov av ett klarläggande av var gränsen går mellan vad som är att bedöma som endast en icke rättsstridig uppmaning att betala en skuld och vad som är att uppfatta som ett hot om våld eller annan brottslig gärning i händelse av utebliven betalning. Det råder också oklarhet om huruvida vissa typer av beteenden kan vara att uppfatta som straffbara hot. Denna oklarhet gäller också vid bedömningen av om vissa typer av förfaranden är straffbara som hot mot tjänsteman eller övergrepp i rättssak. Vi har mot bakgrund av vårt uppdrag funnit det naturligt att överväga om det finns behov av att förtydliga lagstiftningen i detta hänseende.

19.2 Nuvarande straffbestämmelser av intresse

19.2.1 Allmänt

I 4 kap. 4 § BrB finns en allmän straffbestämmelse till skydd för individens handlingsfrihet. Enligt bestämmelsen döms den för *olaga tvång* som tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något. För straffbarhet förutsätts att tvånget sker genom våld eller genom vissa angivna slag av hot, nämligen hot om brottslig gärning, hot att åtala eller ange annan för brott samt hot att om annan lämna menligt meddelande. Hot av de två sistnämnda

slagen är straffbara endast om de används för att utöva ett tvång som är otillbörligt.

Den som hotar någon med vapen eller annars med brottslig gärning, på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms enligt 4 kap. 5 § BrB för *olaga hot*. Bestämmelsen är avsedd att ge ett skydd mot angrepp på en enskild persons känsla av trygghet till person och egendom.

Bestämmelsen om *utpressning* finns i 9 kap. 4 § BrB. Brottet består i att någon genom olaga tvång förmår en annan person till en disposition som innebär förmögenhetsöverföring. Med olaga tvång avses detsamma som i 4 kap. 4 § BrB.

I 17 kap. BrB finns bestämmelser om brott mot allmän verksamhet, m.m. Av intresse här är brotten *våld eller hot mot tjänsteman* (1 §) respektive *förgripelse mot tjänsteman* (2 §) samt *övergrepp i rättssak* (10 §). Den brottsliga gärningen enligt 17 kap. 1 § består i våld eller hot om våld som riktar sig mot den skyddades person. För straffbarhet förutsätts att våldet eller hotet om våld står i samband med myndighetsutövning. Huvudfallet är att någon angriper en person i dennes myndighetsutövning, t.ex. en polisman som är i färd med att gripa en inbrottsstjuv eller som deltar i en trafikkontroll. Under paragrafen ryms emellertid också det fallet att någon med våld eller hot om våld försöker tvinga någon, t.ex. en socialsekreterare, att i myndighetsutövning vidta en åtgärd eller hindra honom från att vidta en åtgärd. Slutligen omfattas det fallet att någon angriper en person för att hämnas vad denne gjort eller underlåtit i myndighetsutövning. Skillnaden mellan 1 § och 2 § ligger i beskrivningen av den brottsliga handlingen. För förgripelse mot tjänsteman döms den som, på annat sätt än som avses i bestämmelsen om våld eller hot mot tjänsteman, otillbörligen vidtar eller hotar med en åtgärd som för den skyddade (tjänstemannen) medför lidande, skada eller annan olägenhet.

Den brottsliga gärningen enligt 17 kap. 10 § beskrivs på samma sätt som i 17 kap. 1 § och 2 §, nämligen som angrepp med våld eller med hot om våld respektive vidtagande av eller hotande med en åtgärd som medför lidande, skada eller olägenhet. Bestämmelsen är avsedd att ge skydd åt vittnen och andra förhörspersoner. Skydd mot våld eller hot om våld tillkommer därutöver personer som gjort anmälan, fört talan eller ämnar göra detta.

19.2.2 Närmare om hotet

Som moment i de i föregående avsnitt refererade bestämmelserna ingår att gärningsmannen hotar en annan person med någon typ av åtgärd. Det kan vara fråga om (1) hot om våld, (2) hot om brottslig gärning eller (3) hot om åtgärd som medför lidande, skada eller olägenhet. Bestämmelsen om olaga tvång innefattar också vissa hot om att åtala, anmäla eller lämna menligt meddelande om någon. I det följande bortses emellertid från hot om sådana åtgärder.

Med hot om våld avses att gärningsmannen hotar en person med våld mot dennes person. Det är i allmänhet fråga om misshandel men även ett betvingande, t.ex. att låsa in eller föra bort någon, kan vara att anse som våld som omfattas av de aktuella bestämmelserna.¹

Under begreppet hot om brottslig gärning faller, förutom hot om våld mot person, t.ex. hot om våld på egendom (skadegörelse, m.m.). Den brottsliga gärningen behöver inte rikta sig direkt mot den hotade, utan kan t.ex. avse våld mot anhörig eller skadegörelse på anhörigs egendom. Hot om åtgärd som är enbart civilrättsligt rättsstridig (avtalsbrott, strejk, m.m.) faller alltså utanför begreppet hot om brottslig gärning.²

Begreppet hot om gärning som medför lidande, skada eller annan olägenhet förekommer i bestämmelserna i 17 kap. BrB om förgripelse mot tjänsteman (2 §) respektive övergrepp i rättsak (10 §). Med skada avses i dessa bestämmelser ekonomisk skada. Ett exempel kan vara att någon hotar att förstöra den hotades egendom. I övrigt kan under begreppet hänföras t.ex. lidande p.g.a hot om våld mot anhörig.³ Även sådant som nämns i 4 kap. 4 § BrB, nämligen hot om åtal eller angivelse eller lämnande av menligt meddelande, kan omfattas. Ett praktiskt fall är hot om förtal.⁴

Hot kan framföras och uttryckas på olika sätt. De kan vara mer eller mindre tydliga. Vad som i de hänseendena krävs för straffbarhet är inte reglerat i lag och man finner inte heller i förarbetena någon vägledning. När det gäller *sättet* som ett hot framförs på, tänker man väl i första hand på hot som framförs i ord. Att straffbara hot i och för sig kan framföras även på andra sätt får anses klart, även om försiktighet kan vara påkallad. Ett tydligt exempel finns dock angivet direkt i lag, nämligen hot genom lyftande av vapen mot någon (4 kap. 5 § BrB). Man kan också tänka sig andra former av hot, t.ex. hot som består i att man till någon överlämnar en bild med ett hotfullt innehåll.⁵

¹ Holmqvist m.fl. Brottsbalken kap. 13-24 s. 17:6.

² Jareborg: Brotten II 1986 s. 246.

³ Holmqvist m.fl. s. 17:15.

⁴ Jareborg: Brotten III, 1986, s. 161.

⁵ Jfr fallet Cassel/Pascalidou, NJA 1999 s. 275.

Vad avser *krav på tydlighet* gäller att inte bara klara och tydliga hot av typen ”jag skall döda dig” eller ”jag skall slå sönder din bil” är straffbara. Ett exempel på detta finner man i hovrättsfallet RH 1991:58. Två personer som hade kommit i besittning av en stor mängd nycklar till industrifastigheter samt en larpärm krävde av ägaren, ett vaktbolag, lösen för att lämna tillbaka nycklarna och pärm. Hovrätten ansåg, fastän gärningsmännen ”ej med klara ord” hade hotat med viss gärning, att det genom andra omständigheter stod klart att de stödde sitt krav på inlösen av nycklar och pärm med att dessa annars skulle komma att användas som hjälpmedel vid tillgreppsbrott. Gärningsmännen dömdes för utpressning.

Ett annat exempel är en dom i september 1999⁶ där Hovrätten över Skåne och Blekinge dömde presidenten i Hells Angels Malmö, Thomas M, för bl.a. hot mot tjänsteman. Hoten bestod i att Thomas M. i samband med att han omhändertogs av polis till intillstående kamrater sagt bl.a. ”lägg märke till denne man, han skall det hända något” samt direkt till polismanen ”du har gjort ditt livs misstag”.

Stockholms tingsrätt ogillade däremot i en dom i september 1999⁷ ett åtal för olaga hot, enligt vilket tre medlemmar i Hells Angels vid flera tillfällen skulle ha uppsökt målsäganden och med olika former av påtryckning försökt förmå denne att betala en påstådd skuld. Enligt åtalet hade de tilltalade bl.a. hotat målsäganden med ord innebärande att det skulle hända honom saker och att han skulle råka ut för otrevligheter om han inte betalade skulden. Vidare skulle hoten ha förstärkts genom att de tilltalade förklarade att de kom från Hells Angels och, vid ett av tillfällena, genom att tala om för målsäganden att det var bäst för honom att komma till Hells Angels lokal i Bromma och betala skulden. Tingsrätten fann att det kunde finnas någon som ansåg sig ha en fordran på målsäganden (dock inte de tre tilltalade) och att begäran om betalning som sådan inte kunde anses otillbörlig. Tingsrätten konstaterade vidare att Hells Angels i massmedierna utmålas som en våldsorganisation och att de tre tilltalade, som hade klargjort sitt medlemskap i organisationen för målsäganden, hade anlitats i syfte att sätta extra press på målsäganden att betala. Att någon som tillhör en sådan organisation på uppdrag av annan kräver någon på betalning torde enligt tingsrätten aldrig kunna innefatta ett brott så länge kontakten sker på ett korrekt sätt. Tingsrätten fann det i viss mån oklart vad som verkligen hade sagts vid de olika tillfällena då de tilltalade hade uppsökt målsäganden. Man fann det dock styrkt att målsäganden fått besked om att komma till Hells Angels lokal och betala skulden. Uppgiften om var betalningen skulle ske ansågs emellertid i sig sakna intresse för bedömningen av om de tilltalade hade gjort sig skyldiga till olaga hot. De uttalanden som i övrigt

⁶ Dom 1999-09-20 i mål B 35/99.

⁷ Dom 1999-02-11 i mål B 6035/97. Domen överklagades inte.

gjorts framstod enligt tingsrätten som mångtydiga och synnerligen diffusa. Att en information om att en utebliven betalning kan medföra otrevligheter och att det kan hända saker, behöver enligt tingsrätten inte alltid ges innebörden att det är fråga om ett hot om brottslig gärning. Tingsrätten fann det inte styrkt att de tilltalade hade fällt sådana yttranden som skulle kunna innefatta hot om brottslig gärning och tillade att de tilltalades klädsel och organisationstillhörighet vid sådant förhållande fick anses sakna betydelse vid prövning av åtalet.

Helsingborgs tingsrätt ogillade i en dom i september 1999⁸ ett åtal för hot mot tjänsteman, då den tilltalade i samband med ett ingripande för rattfylleri till en polisman på polisstationen sagt ”vi ses utanför” och ”din tid kommer”. Tingsrätten ansåg att uttalandena inte uppfyllde det objektiva rekvisitet att hotet skall innehålla ett uttalande om våld. De kunde enligt tingsrätten inte heller med hänsyn till omständigheterna varunder de gjordes - den tilltalade var arg och berusad - tolkas som ett förtäckt hot om våld.

Hovrätten över Skåne och Blekinge hade i ett mål avseende häktning att ta ställning till om ett visst förfarande kunde anses utgöra utpressning alternativt olaga hot.⁹ Den misstänkte, som var medlem i mc-gänget Bandidos, hade enligt åklagaren tillsammans med en kamrat vid två tillfällen sökt upp målsäganden på dennes företag. Vid det första tillfället hade de båda kamraterna endast visat upp en faktura och förklarat att man ville ha betalt. Vid det andra tillfället, då en av kamraterna var iklädd en keps med namnet Bandidos på, hade den misstänkte till en anställd på målsägandens företag framfört ord med innehåll att nu är det dags att betala och samtidigt lämnat ett telefonnummer dit målsäganden skulle ringa. Den misstänkte hade vidare uttalat att han visste dels att målsäganden hade hustru och barn samt var familjen bodde, dels vilken bil målsäganden använde. - Tingsrätten biföll åklagarens yrkande om häktning. Hovrätten ansåg däremot att sannolika skäl för de påstådda brotten inte förelåg. Av handlingarna i målet synes framgå att ogillandet hade sin grund i att hovrätten ansåg att det aktuella förfarandet inte utgjorde brott.¹⁰

Var gränsen i objektivt hänseende går mellan straffbara hot och uttalanden eller beteenden som inte kan anses utgöra straffbara hot är oklart. Av de uppgifter som vi har fått från polis och åklagare (se kapitel 5) framgår att det är vanligt att medlemmar i mc-gäng försöker driva in fordringar - verkliga eller konstruerade - genom användande av vad som betecknas

⁸ Dom 1999-09-14 i mål B 1618/99. Domen överklagades inte.

⁹ Beslut 1998-03-11 i mål Ö 374/98.

¹⁰ Åtal väcktes inte. Däremot åtalades och dömdes den misstänktes kamrat senare för övergrepp i rättsak, eftersom han hotat och misshandlat den anställde för att denne talat med polisen om händelsen.

som ”subtila” hot. Vi har även tagit del direkt av förundersökningar rörande olaga hot m.m. som av olika skäl har lagts ner. I det följande redovisas några exempel på detta. Av hänsyn till förundersökningssekretessen har vi ändrat en del uppgifter och försökt att beskriva fallen så allmänt som möjligt. I de fall då polis eller åklagare har tagit ställning i fråga om gärningens straffbarhet redovisas detta.

Exempel 1

En person, A, hade sålt en bil till en annan person, B, för 80 000 kr. En tid därefter uppsöktes A i sitt hem av en okänd man som lämnade tillbaka bilen och förklarade att den inte längre var värd 80 000 kr. Den okände mannen uppmanade A att påföljande dag betala tillbaka dubbla köpesumman. Han överlämnade en lapp med ett telefonnummer och förklarade att A skulle ringa nästa dag. A ringde numret, varvid en person svarade med sitt eget namn, C, och Hells Angels. C förklarade att han var ombud för köparen B och upprepade kraven på betalning. Betalningen skulle erläggas till C. Några konkreta hot uttalades inte men A blev mycket rädd. Dagen efter händelsen uppmärksammade A att en person iförd en väst med Hells Angels emblem promenerade förbi A:s bostad vid flera tillfällen. - Sedan åklagare kopplats in, gjorde denne bedömningen att brott inte hade begåtts. Enligt åklagaren var det visserligen sannolikt att de personer som krävde betalning subjektivt avsåg att hota A, men objektivt förelåg inget straffbart hot.

Exempel 2

Ett aktiebolag försattes i konkurs med bl.a. en leverantörsskuld om 500 000 kr. Leverantören fick ingen utdelning i konkursen. En företrädare för leverantören försökte därefter förgäves förmå en delägare, A, i konkursbolaget att personligen betala skulden. En tämligen lång tid därefter dök fyra män upp på A:s arbetsplats och förklarade att man övertagit leverantörens fordran och krävde betalning. En av männen var iklädd mc-väst. Sedan A förklarar att han inte kunde betala, sade männen att de skulle återkomma. De tillade att de visste var A bodde och uppgav också korrekt dennes bostadsadress. Några konkreta hot uttalades inte.

Exempel 3

En person, A, hade varit på väg att köpa en exklusiv båt av en annan person, B. A hade emellertid dragit sig ur affären. En tid därefter uppsöktes A i sitt hem av en för honom okänd person, C. C var iklädd en väst med Hells Angels märke på ryggen. C krävde att A skulle betala en viss summa som kompensation för den uteblivna affären. A vågade inte säga mot C utan lovade att betala. C lämnade ett telefonnummer och uppmanade A att registrera det i sin egen mobiltelefon under beteckningen HA för att inte glömma bort uppgörelsen. - Efter en tid förklarade A

för polisen att han träffat en uppgörelse med C och att saken var ur världen. Ärendet avskrevs.

Exempel 4

En person, A, utsattes av medlemmar i ett mc-gäng för allvarliga hot med krav på betalning av en påstådd skuld. Vid ett tillfälle gick tre män iklädda västar med mc-gängets emblem in i en butik som A:s hustru drev. De sade ingenting utan gick bara omkring i butiken en stund, för att sedan försvinna ut igen.

Exempel 5

I samband med ett bygge uppstod en tvist mellan byggherren och ett snickeriföretag som utfört visst arbete. Byggherren ville inte betala hela kontraktssumman eftersom han ansåg att arbetet inte hade utförts korrekt. Parterna diskuterade en förlikning men innan en sådan hade träffats fick byggherren besök av två män i mc-västar som förklarade att snickeriföretaget inte ville träffa en förlikning utan i stället skulle försöka finna andra medel att driva in pengarna. De uppmanade byggherren att betala och försvann sedan från platsen. - Någon betalning skedde inte och åklagare beslutade efter en tid att lägga ner förundersökningen med motiveringen att brott inte kunde styrkas.

Exempel 6

A hade en fordran på B om 40 000 kr. B klarade inte av att fullgöra överenskomna avbetalningar. A överlät fordran till ett inkassoföretag som krävde B på betalning. I telefonsamtal förklarade A för B att företrädarna för inkassoföretaget är medlemmar i Hells Angels och att dessa medlemmar inte drar sig för någonting för att driva in pengarna. - Efter en tid kontaktade B polisen och förklarade att skulden hade betalats och att affären nu var avslutad. Polismyndigheten lade ner förundersökningen med motiveringen att gärningen inte utgjorde brott.

19.3 Överväganden

Förslag: Bestämmelserna i BrB om olaga tvång, olaga hot, utpressning, hot mot tjänsteman, förgripelse mot tjänsteman samt övergrepp i rättssak förtydligas genom att det i lagtexten görs ett tillägg som anger att såväl öppna som förtäckta hot är straffbara.

Som torde ha framgått av det material som har redovisats i det föregående råder osäkerhet om var gränsen går mellan å ena sidan straffbara hot och, å

andra sidan, beteenden som inte är straffbara. Vägledande uttalanden i förarbeten eller i praxis från HD saknas.

Justitieutskottet behandlade i januari 2000 bl.a. en motion i vilken begärdes en översyn av straffbestämmelsen om olaga hot så att även subtila hot kan beivras.¹¹ Utskottet förklarade att man kunde instämma i motionärens uppfattning att det finns klandervärda beteenden som kan vara svåra att komma åt med bestämmelsen om olaga hot och att svårigheten främst synes ligga i att avgöra om vissa faktiska beteenden är sådana att de kan vara att bedöma som hot om brottslig gärning. Att göra sådana bedömningar torde enligt utskottet emellertid snarare vara en uppgift för rättstillämpningen än för lagstiftaren och man antog också att problem att avgränsa straffbudets tillämpningsområde skulle kvarstå. Utskottet avstyrkte motionen.

Det är naturligtvis så att en straffbestämmelse inte kan utformas med en sådan exakthet att det för varje given situation redan av lagtexten framgår om det faktiska beteendet är straffbart eller inte. Varje straffbestämmelse måste bli föremål för tolkning i domstol och det är primärt en fråga för rättstillämpningen att avgöra om ett visst beteende är sådant att det är brottsligt. Att det inte är möjligt att för alla situationer i förväg ange var gränsen för det straffbara området går är således något som får accepteras.

Det är inte uteslutet att de gärningar som har beskrivits i de olika exemplen i föregående avsnitt är straffbara enligt nu gällande lagstiftning. Det skulle därför kunna sägas att man bör avvakta en prövning i domstol innan man vidtar lagstiftningsåtgärder. Den osäkerhet i frågan om vad som utgör straffbara respektive icke straffbara gärningar utgör emellertid ett reellt problem för polis och åklagare och denna osäkerhet tycks dessutom innebära att beteenden som verkligen är straffvärda inte beivras. Det är inte acceptabelt att någon - medlem i mc-gäng eller ej - genom användande av hot försöker förmå en annan person att vidta en viss åtgärd, t.ex. att betala en skuld. Det gäller oavsett om det sker genom användande av konkreta, i ord uttalade hot om våld eller annan brottslig gärning eller om det sker genom annat hotfullt uppträdande. Vi anser det angeläget att markera att den typen av beteende är straffbart och vi föreslår att ett förtydligande i detta hänseende införs i bestämmelserna i BrB om olaga tvång och olaga hot. Det bör lämpligen ske genom att det i lagtexten görs ett tillägg som anger att såväl öppna som förtäckta hot är straffbara. I bestämmelsen om utpressning hänvisas till bestämmelsen om olaga tvång, varför förtydligandet kommer att omfatta även utpressningsbrottet.

Förslaget innebär naturligtvis inte att det alltid skall vara straffbart att uppmana någon att betala en skuld. Var och en - även medlemmar i mc-gäng - har rätt att begära betalning av en fordran som man har på en annan

¹¹ Bet. 1999/2000:JuU7 s. 13 f.

person. Det gäller oberoende av om fordringen har uppkommit genom egen försträckning e.dyl. eller om den har övertagits från någon annan. En faktor som inte heller skall glömmas bort i detta sammanhang är naturligtvis kravet på uppsåt hos gärningsmannen, dvs. det krävs för straffansvar att denne har haft uppsåt att hota målsäganden. Det räcker alltså inte att det objektivt föreligger ett sådant hot eller tvång som anges i de aktuella straffbestämmelserna.

Vid bedömningen av om ett straffbart hot har uttalats eller förmedlats på annat sätt är det viktigt att domstolen gör en helhetsbedömning av den situation som meddelandet har framförts i. Om det av sammanhanget framgår att den tilltalade har haft uppsåt att med hot om någon form av brottslig gärning förmå någon att t.ex. betala en skuld och den som kravet riktar sig mot också objektivt har varit utsatt för ett hot om brottslig gärning, skall den tilltalade kunna fällas till ansvar oberoende av i vilken form det hotfulla meddelandet har framförts. Denna fråga behandlas ytterligare i författningskommentaren.

Det är tydligt att ett allvarligt problem i dag är att medlemmar i mc-gäng och även i rasistiska grupper hotar vittnen och andra som skall höras under en förundersökning eller inför domstol. Även polismän och andra tjänstemän inom rättsväsendet hotas. Dessa företeelser utgör ett reellt hot mot hela rättsstaten och det måste bli alldeles tydligt att det skall vara straffbart att, på vilket sätt det vara månne, direkt eller indirekt hota dess företrädare eller personer som i egenskap av vittnen m.m. bistår rättsstaten i dess brottsbeivrande funktion. Det är därför även när det gäller hot eller förgripelse mot tjänsteman och övergrepp i rättssak angeläget att det i lagstiftningen görs ett förtydligande i fråga om vad som skall kunna anses som straffbara hot. Vi föreslår att det i dessa bestämmelser införs motsvarande förtydligande som vi har föreslagit i fråga om olaga tvång och olaga hot.

Det finns i BrB ytterligare bestämmelser i vilka begreppen hot eller hota ingår som brottsrekvisit, t.ex. i 6 kap. 1 § (våldtäkt), 8 kap. 5 § (rån), 13 kap. 5b § (flygplatssabotage) och 21 kap. 8 § (våld eller hot mot förman). Vi har övervägt frågan, om man även i dessa bestämmelser bör göra motsvarande förtydliganden som har föreslagits ovan. I flera av de bestämmelserna är emellertid hotet eller tvånget kvalificerat på något sätt. T.ex. anges i rånparagrafen att hotet skall innebära eller för den hotade framstå som trängande fara. Det skulle också kräva en närmare analys av bakgrunden till varje sådan bestämmelse och vi skulle då komma in på områden som ligger långt utanför ramen för vårt uppdrag.¹² Vi har därför avstått från att göra dessa ytterligare överväganden.

¹² Sexualbrotten utreds dessutom f.n. av 1998 års sexualbrottskommitté (JU 1998:03).

20 Straffet för övergrepp i rättssak

20.1 Inledning

Justitieutskottet har i januari 2000 tillstyrkt två motionsyrkanden med inebörd att straffet för övergrepp i rättssak bör skärpas och hemställt att regeringen utarbetar ett förslag till detta. Enligt utskottets uppfattning bör brottet övergrepp i rättssak tillmätas samma straffvärde som brottet mened och straffskalan för övergrepp i rättssak bör motsvara straffskalan för mened. Utskottet har hemställt att regeringen utarbetar ett sådant lagförslag. Riksdagen har bifallit vad utskottet hemställt.¹ Regeringen har den 16 mars 2000 beslutat att överlämna riksdagsskrivelsen till oss.²

20.2 Bakgrund

För övergrepp i rättssak döms enligt nuvarande lydelse av 17 kap. 10 § BrB till böter eller fängelse i högst två år. Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst ett och högst sex år. Paragrafen erhöll sin nuvarande avfattning genom lagstiftning år 1997.³ De ändringar som då gjordes innebar att straffmaximum för normalgraden av brottet höjdes från ett till två års fängelse, under det att straffminimum för grovt brott höjdes från sex månader till ett års fängelse och straffmaximum från fyra till sex år.

Att under laga ed lämna osann uppgift eller förtiga sanningen bestraffas enligt 15 kap. 1 § BrB som mened. Straffet är fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet grovt, är straffet fängelse, lägst två och högst åtta år.

Höjningen av straffmaximum för övergrepp i rättssak år 1997 innebar att straffskalan för denna typ av brott närmade sig straffskalan för mened. Ändringen medförde att straffmaximum för övergrepp i rättssak sammanfaller med vad som gäller för grovt olaga tvång enligt 4 kap. 4 § andra stycket BrB och överstiger straffmaximum för grovt olaga hot enligt 4 kap. 5 § andra stycket BrB, för vilket brott straffmaximum är fängelse i fyra år.

¹ Bet. 1999/2000:JuU7, rskr. 1999/2000:129.

² Beslut Ju2000/823/L5.

³ Prop. 1996/97:135, bet. 1996/97:JuU19, rskr. 1996/97:218, SFS 1997:389.

Med hänsyn till det intresse som bestämmelsen om övergrepp i rättssak är avsedd att skydda ansåg utskottet i lagstiftningsärendet att de angivna effekterna av förslagen framstod som väl motiverade och avstyrkte bifall till en då aktuell motion om att övergrepp i rättssak skulle tillmätas samma straffvärde som mened.

Straffskalorna för mened och övergrepp i rättssak samt några andra jämförbara brott ser nu ut som följer.

Brott	Ringa brott	Normalgraden	Grovt brott
<i>Mened</i>	Böter el få högst 6 mån	Få högst 4 år	Få 2-8 år
<i>Övergrepp i rättssak</i>	--	Böter el få högst 2 år	Få 1-6 år
<i>Olaga tvång</i>	--	Böter el få högst 2 år	Få 6 mån-6 år
<i>Olaga hot</i>	--	Böter el få högst 1 år	Få 6 mån-4 år
<i>Misshandel</i>	Böter el få högst 6 mån	Få högst 2 år	Få 1-10 år

I 1997 års lagstiftningsärende underströks att avsikten inte var att påverka den nyanserade straffmätning efter brottets straffvärde som dittills hade förekommit. Tvärtom antogs att den genomförda utvidgningen av straffskalan för övergrepp i rättssak borde kunna medföra förutsättningar för ytterligare nyanseringar vid påföljdsbestämningen. Samtidigt underströks att de företagna förändringarna skulle ses som en generell uppgradering av straffvärdet för övergrepp i rättssak och att detta borde leda till generellt något strängare straff för dessa brott. Straffskalan för grovt brott förutsattes dock även fortsättningsvis vara reserverad för fall när gärningsmannen hade visat särskild hänsynslöshet och betydande men för det allmänna eller någon enskild hade uppkommit eller riskerade att uppkomma till följd av gärningen.⁴

I den departementspromemoria - *Vittnen och målsägande i domstol*⁵ - som hade utgjort underlag för regeringens proposition hade även föreslagits att en särskild straffskala, böter eller fängelse i högst sex månader, skulle införas för ringa brott samt att böter skulle utgå ur straffskalan för normalgraden av brottet. Regeringen lade emellertid inte fram något sådant förslag. Skälen för det framgår inte av propositionen, men i ett tidigare

⁴ a. prop. s 10, bet s. 4.

⁵ Ds 1995:1.

lagstiftningsärende år 1993,⁶ då ett liknande förslag behandlades, anförde departementschefen att ett införande av en ringa grad av brottet sannolikt skulle leda till att flertalet fall av övergrepp i rättssak skulle komma att hänföras till den kategorin och således nedprioriteras.

När justitieutskottet vid riksmötet 1997/98 på nytt hade att ta ställning till ett motionsyrkande om att straffskalan för övergrepp i rättssak skulle jämföras med straffskalan för mened fann utskottet inte skäl att inta en annan ståndpunkt än i 1997 års lagstiftningsärende och avstyrkte motionen. Utskottet framhöll samtidigt att det då var för tidigt att säga vilka effekter lagändringarna fått för påföljdsbestämningen. Utskottet utgick emellertid från att regeringen noga följde utvecklingen på området.⁷

Utskottet understryker i det nu aktuella betänkandet att de gärningar som faller under rubriceringen övergrepp i rättssak utgör angrepp på själva rättsordningen. Det finns därför enligt utskottet starka skäl att se allvarligt på sådana gärningar, och man anser att tiden nu är mogen att låta ett strängare synsätt komma till uttryck vid utformningen av straffskalan för övergrepp i rättssak. Enligt utskottets uppfattning kan en jämförelse göras med menedsbrottet som också avser gärningar som hotar rättssäkerheten och förutsättningarna för att skipa rätt. Justitieutskottets slutsats är att övergrepp i rättssak bör tillmätas samma straffvärde som mened och att straffskalan för det förstnämnda brottet bör utformas i enlighet härmed.

En minoritet i utskottet ville avstyrka de aktuella motionerna. Den ville framhålla att straffskalan för övergrepp i rättssak skärptes påtagligt genom 1997 års lagstiftning och att det ännu är för tidigt att bedöma vilka effekter dessa lagändringar har haft för domstolarnas påföljdsbestämning.

20.3 Förekomsten av övergrepp i rättssak

Brottsofferutredningen - som i mars 1998 överlämnade sitt betänkande *Brottsoffer* (SOU 1998:40) - försökte genom rättsstatistiken och enkäter till polis, åklagare, domstolar och advokater utröna omfattningen och utvecklingen av hot och andra övergrepp mot målsägande och vittnen. Resultatet av utredningen tydde på att bevispersoner relativt sällan utsätts för övergrepp. Varken rättsstatistiken eller enkätsvaren visade på någon egentlig ökning av antalet övergrepp eller att övergreppen skulle ha ändrat karaktär under de senaste åren. Utredningen ville dock framhålla att det är mycket svårt att dra några säkra slutsatser avseende omfattningen av hot och andra övergrepp mot målsägande och vittnen, eftersom dessa brott torde ha ett

⁶ Prop. 1992/93:141.

⁷ Bet. 1997/98:JuU12 s. 10.

avsevärt mörkertal och därför i många fall inte kommer till rättsväsendets kännedom.

Vid tidpunkten för Brottsofferutredningens undersökning fanns tillgängligt rättsstatistik t.o.m. år 1996. Av den nu tillgängliga statistiken för åren 1997 och 1998 kan utläsas att antalet domar för övergrepp i rättssak låg på samma nivå år 1997 som under åren närmast före medan antalet domar under 1998 var ca 50 procent fler än tidigare.⁸ Med avseende på antalet *anmälda* övergrepp i rättssak finns ingen egentlig statistik på grund av att det brottet har samma kod som flera andra brott och redovisas tillsammans med anmälningar om brott enligt 17 kap. 7-13 och 15 §§ BrB. Det är därför inte möjligt att med hjälp av statistiken dra några slutsatser om utvecklingen av antalet anmälda övergrepp i rättssak.

20.4 Påföljds- och straffmättningspraxis

Antalet domar för övergrepp i rättssak uppgick under åren 1994-1998 till 86, 69, 68, 61 respektive 91. Motsvarande tal avseende mened var 82, 76, 63, 58 och 63. Valet av påföljd under de tre senare åren fördelar sig enligt följande.

År	Påföljd	Mened	Övergrepp i rättssak
1996	Fängelse ⁹	48	28
	Skyddstillsyn/ villkorlig dom	11	12
	Vård inom socialtjänsten	1	7
	Böter	1	19
	Övriga	3	2
	Totalt	63	68
	1997	Fängelse ¹⁰	52
Skyddstillsyn/ villkorlig dom		1	9
Vård inom socialtjänsten		3	10
Böter		1	16
Övriga		1	5
Totalt		58	61

⁸ 61 domar år 1997, 91 domar år 1998.

⁹ Inklusivt skyddstillsyn i förening med fängelse, kontraktsvård eller samhällstjänst.

¹⁰ D:o.

1998		
Fängelse ¹¹	46	48
Skyddstillsyn/ villkorlig dom	7	14
Vård inom socialtjänsten	5	15
Böter	4	11
Övriga	1	3
Totalt	63	91

I de fall då böter eller vård inom socialtjänsten har valts som påföljd är det med stor sannolikhet fråga om gärningsmän som är unga och därför har fått en lindrigare påföljd än vad som annars skulle ha varit fallet, eller är den aktuella gärningen i vart fall mindre allvarlig. Med bortseende från dessa fall kan det således konstateras att fängelse valts som påföljd för mened i mellan 80 och 95 procent av domarna under åren 1996-1998. För övergrepp i rättssak valdes samma år fängelse som påföljd i 68, 60 respektive 74 procent av fallen. Det kan också noteras att andelen bötespåföljder för övergrepp i rättssak minskade under år 1998 jämfört med de två föregående åren (från 27 procent till 12 procent av det totala antalet domar).

När det gäller straffmätningen, dvs. *hur långa* fängelsestraff som döms ut, framgår av kriminalstatistiken för åren 1996-1998 följande (fängelsetid angiven i månader).

År	Mened	Övergrepp i rättssak
1996		
Genomsnitt	4,3	5,8
Median	3,5	3,0
1997		
Genomsnitt	4,2	4,9
Median	3,5	2,5
1998		
Genomsnitt	3,9	3,9
Median	3,5	2,5

Av statistiken framgår också att det absolut vanligaste straffet för mened är fängelse i sex månader. Längre straff för mened förekommer mycket sällan. Längden av de fängelsestraff som dömts ut för övergrepp i rättssak är mera jämnt fördelade. Här bör påpekas att statistiken utgår från huvud-

¹¹ D:o.

brottet i varje dom. Om en dom avser flera brott räknas det brott som huvudbrott som har det strängaste straffet i sin straffskala.

Den slutsats som kan dras med ledning av de redovisade medianvärdena är att fängelsestraffen för övergrepp i rättssak generellt är något kortare än straffen för mened. Att straffen för övergrepp i rättssak i *genomsnitt* under två av åren varit *längre* än straffen för mened hänger samman med att det varje år dömts ut några förhållandevis långa (överstigande ett år) straff för övergrepp i rättssak, vilket höjer det genomsnittliga värdet, medan det inte under något av de tre åren dömts ut straff för mened som överstiger fängelse i ett år (under 1998 inte överstigande 6 månader). Det är sannolikt att, i de fall då ett längre straff för övergrepp i rättssak har dömts ut, straffet har avsett flera brott. Mened förekommer däremot nästan alltid som ensamt brott.

20.5 Överväganden

Förslag: Straffskalan för övergrepp i rättssak anpassas till straffskalan för mened. Samtidigt minskas överlappningen i straffskalan mellan brott av normalgraden och grovt brott för båda brottstyperna genom att maximistraffet för normalgraden sätts till fängelse i tre år. Fängelse bör i högre utsträckning än i dag väljas som påföljd för övergrepp i rättssak.

Gärningar som faller under rubriceringen övergrepp i rättssak utgör, som Justitieutskottet understrukt i sitt betänkande, angrepp på själva rättsordningen. Det finns därför anledning att se mycket allvarligt på sådan gärningar. Av de uppgifter som polis och åklagare har lämnat till oss framgår att ett stort problem när det gäller förundersökningar rörande brott med anknytning till mc-gäng och rasistiska sammanslutningar är att målsägande och vittnen inte vågar lämna upplysningar om brottet av rädsla för represalier från den misstänkte eller någon i dennes umgängeskrets. Motsvarande problem finns vid förundersökningar avseende vissa grova narkotikabrott och annan organiserad brottslighet. Även om det inte finns statistiska belägg för att den typen av brottslighet skulle ha ökat under senare år (se avsnitt 20.4), finns det anledning att anta att hot om represalier förekommer i en betydligt större utsträckning än vad som kommer till polisens kännedom. Mörkertalet torde alltså, som också Brottsofferutredningen påpekade, vara betydande.

Avsikten med stadgandet om övergrepp i rättssak är att ge ett särskilt skydd för intresset att utförande av talan eller avgivande av utsaga under förundersökning eller vid domstol inte påverkas på ett otillbörligt sätt. Rättssystemet bygger bl.a. på vittnesplikten. Denna är av stor betydelse för

att rättsskipningen skall fungera tillfredsställande. Dessutom medför ett övergrepp i rättssak inte sällan svåra påfrestningar för de enskilda personer som blir utsatta. Det finns därför goda skäl att från samhällelig synpunkt tillmäta brottstypen ett högt straffvärde. Övergrepp i rättssak är enligt vår uppfattning ett brott som i lika hög grad som mened riktar sig mot rättsordningens kärna. De båda brottstyperna bör tillmätas samma straffvärde och utgångspunkten bör därför vara att straffskalorna för brotten skall vara lika.

I enlighet med det anförda föreslår vi en justering av straffskalan för övergrepp i rättssak som innebär att böter - liksom är fallet vid mened - kan dömas ut bara om brottet är ringa. Böter utgår således enligt vårt förslag ur straffskalan för normalgraden av brottet. Vi föreslår samtidigt att en särskild straffskala, böter eller fängelse i högst sex månader, införs för ringa brott.

Övergrepp i rättssak är i sig ett allvarligt brott och utrymmet för att i det enskilda fallet bedöma brottet som ringa bör därför generellt sett vara litet. Vid bedömningen av brottets svårhet kan man inte heller beakta bara det ingående våldets eller hotets allvar och automatiskt bedöma gärningen som ringa av det skälet att våldet i sig vore att bedöma som ringa misshandel eller hotet som mindre allvarligt. Gärningen måste bedömas med beaktande av samtliga omständigheter; t.ex. måste ett hot i syfte att hindra ett vittne att lämna uppgifter om ett allvarligt våldsbrott vara att anse som en svårare gärning än ett motsvarande hot i syfte att hindra någon att lämna uppgifter om ett snatteribrott. I de allra flesta fall bör brottet bedömas som övergrepp i rättssak av normalgraden. I vissa fall kan det dock komma i fråga att bedöma brottet som ringa, såsom då angreppet har varit av lindrig beskaffenhet och inte heller har gett upphov till något men för det allmänna eller för enskild.

Straffmaximum för normalgraden av övergrepp i rättssak är f.n. fängelse i två år. För grovt brott kan dömas till fängelse i lägst ett och högst sex år. Högsta straffet för mened av normalgraden är fängelse i fyra år medan det för grov mened kan dömas till fängelse i lägst två och högst åtta år. Utgångspunkten är, som vi nyss anför, att även dessa skillnader brotten emellan bör undanröjas. Det kan dock anföras vissa skäl för att behålla de skillnader som finns i dag. Ett övergrepp i rättssak innefattar alltid ett annat brott, t.ex. misshandel eller olaga tvång. Normalt sett konsumeras dessa andra brott av övergreppet i rättssak, dvs. man dömer inte för båda brotten. Vid mera allvarliga former av brottet kan det emellertid förhålla sig annorlunda, nämligen om det våld eller tvång som brottet innefattar är sådant att det skall bedömas som grovt. I sådant fall dömer man vanligen i brottskonkurrens, dvs. man dömer för både övergrepp i rättssak och grov

misshandel eller grovt olaga tvång.¹² Man har då också tillgång till de strängare straffskalor som dessa andra brott innefattar.

Menedsbrottet är däremot ett mera renodlat brott, dvs. någon konkurrenssituation kan inte uppkomma. Det finns därför ett annat behov av att ha en relativt vid straffskala, även för brott av normalgraden. Att straffskalan för det grova brottet är så vid och att längsta straffet är högt förklaras av att man för de allra allvarligaste fallen av mened skall ha möjlighet att döma till ett mycket strängt straff. Som exempel har nämnts mened som syftar till att hindra att en förrädare eller en spion blir fälld.¹³

Vad som nu anförts utgör enligt vår uppfattning emellertid inte något egentligt skäl för att straffskalorna för mened respektive övergrepp i rättssak skall skilja sig åt. Utgångspunkten måste vara att två brottstyper med lika högt straffvärde skall ha lika straffskalor. Vilka regler som skall gälla vid brottskonkurrens måste komma i andra hand.

Maximistrafvet för normalgraden av övergrepp i rättssak är i dag fängelse i två år. Enligt vår uppfattning bör emellertid straffskalan för övergrepp i rättssak vara strängare än för normalgraden av misshandel, vilken är fängelse i högst två år. Övergrepp i rättssak med användning av våld kan ju sägas vara en på visst sätt kvalificerad misshandel. Mot denna bakgrund ligger det nära till hands att höja maximistrafvet för normalgraden av övergrepp i rättssak till fängelse i fyra år, dvs. samma maximistrafv som gäller för mened.

Här finns emellertid anledning att fundera något över frågan om överlappning av straffskalorna mellan de olika graderna av brotten. Överlappningen mellan normalgraden och den grova graden är vid vissa brott betydande. Mened är ett exempel på detta; överlappningen är där hela två år. Utgångspunkten vid placeringen av ett visst brott i svårhetsgrad är en bedömning av omständigheter som i huvudsak är hänförliga till själva brottet och inte till gärningsmannen. Det innebär bl.a. att behovet av överlappande straffskalor, till skillnad mot vad som kan ha varit fallet före 1989 års påföljdsreform, inte längre är så stort. Departementschefen uttalade också i propositionen 1992/93:141 (s. 27) ett generellt stöd för en minskning av de stora överlappningar som finns vid många brott. Även om hon inte ansåg att det fanns anledning att i det aktuella sammanhanget genomföra en generell reform med sikte på överlappningsproblematiken, lades det beträffande de brott där gradindelningen ändå aktualiserades fram förslag om minskning av överlappningen i förhållande till vad som då gällde.

Bestämmelsen om mened har varit oförändrad sedan mitten av 1970-talet. Den nuvarande överlappningen om två år mellan normalgraden av mened och grov mened framstår som helt omotiverad. Av kriminalstatisti-

¹² Holmqvist m.fl. s. 17:41.

¹³ Holmqvist m.fl. s. 15:11.

ken framgår också med önskvärd tydlighet att den översta delen av straffskalan för normalgraden av brottet i praktiken aldrig kommer till användning. Vi föreslår att en minskning av överlappningen i straffskalan för mened genomförs och samtidigt att straffskalan för övergrepp i rättssak anpassas därtill. Förslaget innebär att straffet för normalgraden av de båda brotten blir fängelse i högst tre år medan straffet för grovt brott blir fängelse i lägst två och högst åtta år. Genom att maximistraffet för brott av normalgraden sätts till fängelse i tre år markeras också att det är fråga om brott som är allvarligare än flera andra brott där maximistraffet är fängelse i högst två år, t.ex. misshandel. Vi vill poängtera att den omständigheten att maximistraffet för normalgraden av mened sänks från fyra till tre år inte på något sätt innebär att brottet skall bedömas som mindre allvarligt än tidigare.

Av den i föregående avsnitt redovisade kriminalstatistiken framgår att för övergrepp i rättssak valdes under åren 1996-1998 fängelse som påföljd i mellan 60 och 75 procent av de redovisade domarna. Fängelse som påföljd väljs emellertid fortfarande inte i lika hög utsträckning för övergrepp i rättssak som för mened. För mened dömdes under åren 1996-98 till fängelse i mellan 80 och 95 procent av de redovisade fallen. Det angivna ger vid handen att mened är ett brott av sådan art att mycket starka skäl talar för att fängelse skall väljas som påföljd. När det gäller övergrepp i rättssak får också sägas att skäl talar för att fängelse skall väljas som påföljd, men de är inte lika starka. I linje med vad vi tidigare har anfört om synen på övergrepp i rättssak, bör enligt vår uppfattning emellertid lika starka skäl anses tala för att fängelse skall väljas som påföljd för det brottet som är fallett beträffande mened.

21 Vapenbrott m.m.

21.1 Inledning

I de kriminella miljöer som vi har studerat är vapen vanligt förekommande. Beslag av handgranater, minor, dynamit och andra sprängmedel, m.m. sker också i dessa miljöer och tycks ha ökat i omfattning.

Om vapen och andra farliga föremål används vid våldsbrott, rån m.m. utgör det normalt en försvårande omständighet vid bedömningen av brotten. T.ex. bedöms rån med skarpladdat vapen regelmässigt som grovt brott. Enbart innehav av dessa föremål är också straffbart. Innehav av skjutvapen bedöms därvid enligt vapenlagen (1996:67) medan innehav av övriga nämnda föremål bedöms enligt lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor. Ibland kan införskaffande av vapen m.m. utgöra ett led i en förberedelse till annat brott. Om detta brott är straffbart på förberedelsestadiet, kan det dömas till ansvar enligt reglerna i 23 kap. BrB.

Vi har med anledning av vad som framkommit om förekomsten av vapen m.m. i olika kriminella miljöer funnit anledning att överväga om de straffbestämmelser som finns i vapenlagen och i lagen om brandfarliga och explosiva varor har en lämplig utformning, främst när det gäller synen på brottens allvar. Vi har också frågat oss om det finns skäl att ändra avgränsningen mellan de båda lagarna.

21.2 Vapenlagen

21.2.1 Tillämpningsområde m.m.

Den nu gällande vapenlagen (1996:67) trädde i kraft år 1996 och ersatte 1973 års vapenlag. Förutom att en språklig och systematisk omarbetning gjordes, infördes genom den nya lagen vissa materiella ändringar som var föranledda av Sveriges inträde i EU.¹ När det gäller lagens tillämpningsområde gjordes i sakligt hänseende emellertid ytterst små förändringar.

Vapenlagen gäller skjutvapen och ammunition samt vissa föremål som i lagen jämföras med skjutvapen (1 kap. 1 §). Med skjutvapen förstås en-

¹ NJA II 1996 s. 3.

ligt 1 kap. 2 § vapen med vilka kulor, hagel, harpuner eller andra projektiler kan skjutas ut med hjälp av krutladdningar, kolsyreladdningar, komprimerad luft eller andra liknande utskjutningsmedel. I 1 kap. 3 § anges att vad som sägs om skjutvapen också skall gälla anordningar som till verkan och ändamål är jämförliga med skjutvapen. Vidare räknas i den paragrafen upp ett antal föremål, vilka vid lagens tillämpning skall jämföras med skjutvapen. I 1 kap. 4-7 §§ anges vissa undantag från lagens tillämpningsområde och av 8 § framgår att lagen inte gäller skjutvapen och ammunition som innehas av staten.

Handgranater, minor, dynamit och andra sprängmedel är inte vapen i vapenlagens mening. Dessa föremål faller i stället under tillämpningsområdet för lagen om brandfarliga och explosiva varor (se avsnitt 21.3).

21.2.2 Straff

Enligt 2 kap. 1 § vapenlagen krävs tillstånd för att någon skall ha rätt att inneha skjutvapen eller ammunition. Den som uppsåtligen innehar ett skjutvapen utan att ha rätt till det döms enligt 9 kap. 1 § för vapenbrott till fängelse i högst ett år. Om brottet är grovt döms för grovt vapenbrott till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Begås gärningen av oakt-samhet eller är brottet ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

När det gäller frågan, om ett olaga vapeninnehav skall bedömas som grovt, anfördes i förarbetena att det bör vara fråga om ”brott under former som medför att vapnen kan befaras komma till brottslig användning, exempelvis innehav av livsfarliga vapen som saknar lagligt användningsområde och innehav av en större mängd vapen”.² Vid straffmätningen skall enligt förarbetena mängden vapen också ha stor betydelse.

I sitt betänkande *En samlad vapenlagstiftning* (SOU 1998:44) redovisade 1995 års vapenutredning ett ganska stort antal domar avseende vapenbrott. Utredningen fann (s. 244 ff) att olaga innehav av skjutvapen regelmässigt anses utgöra ett brott av sådan art att starka skäl talar för att fängelse skall väljas som påföljd. När det gäller rubriceringen konstaterade utredningen att innehav av automatvapen och avsågade hagelgevär regelmässigt bedöms som grovt brott. Beträffande andra skjutvapen är praxis varierande, men det finns enligt utredningen i vart fall en tendens till att man i allt fler fall bedömer innehav av pistol som grovt vapenbrott när förhållandena är sådana att vapnet kan befaras komma till användning i den aktuella situationen.

² Prop. 1992/93:141 s. 52.

Straffmätningen inom straffskalan för brott av normalgraden varierar avsevärt. I den samling hovrättsdomar som tagits in i Rättsfall för hovrätterna (RH) 1996:161-175 förekommer straff mellan en och åtta månaders fängelse. Det kan emellertid konstateras att graden av farlighet hos olika vapen varierar mycket och att domstolarna fäst stort avseende vid huruvida konkret risk förelegat för att vapnen skulle komma till brottslig användning.

När det gäller straffmätningen vid grovt brott kan nämnas den mycket uppmärksammade domen avseende vapenbrott som uppdagades vid en razzia år 1996 mot Hells Angels gård i Hasslarp utanför Helsingborg.³ Sammanlagt tio tilltalade dömdes i det fallet för grovt vapenbrott bestående i innehav av flera farliga vapen. Påföljden bestämdes till fängelse mellan sex månader och två år. I andra fall, som visserligen bedöms som grova brott men som avser enstaka vapen, stannar påföljden vid fängelse i sex månader eller strax däröver.

Straffskalan för vapenbrott ändrades från fängelse i högst ett år till fängelse i högst två år genom en lagändring år 1971. I samband med att det grova vapenbrottet infördes år 1993 ändrades straffmaximum för brott av normalgraden, som en följd härav, till fängelse i ett år. Regeringen har nyligen - i samband med behandling av 1995 års vapenutrednings förslag - övervägt frågan, om ytterligare straffskärpning är motiverad, men funnit så inte vara fallet.⁴ Enligt regeringen har den tidigare förändringen av straffskalan i skärpande riktning haft en stark inverkan på domstolarnas syn på vapenbrottens straffvärde. Vapenbrottets "karaktär av artbrott" tycks, enligt vad regeringen anför, ha förstärkts. Det har fått till följd att det numera krävs mycket starka skäl huvudsakligen av personlig natur för att någon annan påföljd än fängelse skall komma i fråga. Regeringen pekar också på att straffskalan för vapenbrott i övriga nordiska länder inte sträcker sig längre än till maximalt fyra års fängelse.

21.3 Lagen om brandfarliga och explosiva varor

Lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor gäller enligt 1 § hantering och import av brandfarliga och explosiva varor. Lagens syfte är att hindra att sådana varor orsakar brand eller explosion som inte är avsedd samt att förebygga och begränsa skador på liv, hälsa, miljö eller egendom genom brand eller explosion vid hantering av sådana varor. Begreppet hantering har enligt 3 § en vid innebörd och omfattar även an-

³ Hovrätten över Skåne och Blekinge 1997-01-03 i mål B 1144/96.

⁴ Prop. 1999/2000:27 s. 68.

vändning och innehav. Avsikten är att allt som går att göra med en brandfarlig eller explosiv vara skall omfattas av begreppet.⁵

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får enligt lagens 2 § meddela föreskrifter om vilka varor som på grund av sina egenskaper eller sin sammansättning eller av annan orsak skall anses utgöra brandfarliga eller explosiva varor. I 8 § förordningen (1988:1145) om brandfarliga och explosiva varor anges att till explosiva varor skall hänföras varor som består av eller innehåller explosivämnen. Därefter följer en definition av vad som avses med explosivämnen. Av intresse här är att t.ex. handgranater, sprängmedel av olika slag och även minor är att anse som explosiva varor i lagens mening.

Lagen innehåller grundläggande bestämmelser om skyddsåtgärder i fråga om platsen där de brandfarliga och explosiva varorna hanteras och i fråga om dem som hanterar sådana varor samt bestämmelser om kompetenskrav, utredningsskyldighet och informationsplikt (6-10 §§). Reglerna riktar sig inte bara till dem som yrkesmässigt hanterar varorna. De särskilda krav som ställs på byggnader och andra anläggningar där brandfarliga eller explosiva varor hanteras liksom en allmän försiktighetsregel riktar sig till alla som på ett eller annat sätt befattar sig med hantering av sådana varor.

Enligt 11 § i lagen om brandfarliga och explosiva varor krävs tillstånd för att man skall få hantera eller importera explosiva varor. Ett tillstånd får begränsas till viss tid och innehålla villkor. Det kan också återkallas. Den som med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot kravet på tillstånd eller mot föreskrift, villkor eller förbud som har meddelats med stöd av bl.a. 6-10 §§ döms enligt 21 § till böter eller fängelse i högst ett år. I ringa fall döms inte till ansvar.

Till ansvar enligt 21 § döms inte om ansvar för gärningen kan ådömas enligt BrB eller enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling. Såvitt framgår av förarbetena⁶ är denna regel avsedd främst för fall då konkurrens uppstår med bestämmelserna om skadegörelse i 12 kap. BrB och allmänfarliga brott i 13 kap. BrB, men i praxis har regeln tillämpats även då konkurrens uppstått i förhållande till bestämmelserna om häleri i 9 kap. BrB.⁷

⁵ Prop. 1987/88:101 s. 29.

⁶ Prop. 1987/88:101 s. 41.

⁷ Se t.ex. Hovrätten över Skåne och Blekinge 1996-02-20 i mål B 780/95 och 1394/95 samt Ängelholms tingsrätts dom 2000-04-07 i mål B 101-00. Det senare, mycket uppmärksammade fallet gällde bl.a. hantering av en stor mängd handgranater och minor som stulits i ett militärförråd. En av de dömda var medlem i mc-klubben Bandidos.

21.4 Överväganden

Förslag: I lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor införs ett grovt brott med en straffskala omfattande fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Som framgått av avsnitt 21.2.2 har regeringen nyligen prövat frågan, om det finns anledning att ytterligare skärpa straffen för vapenbrott och inte funnit så vara fallet. Vi delar regeringens bedömning och finner inte heller för vår del anledning att nu föreslå ytterligare skärpning.

Straffskalorna för brott mot vapenlagen respektive brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor ser olika ut. Olikheten består huvudsakligen i att det inte finns någon särskild straffskala för grovt brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor. Mycket talar för att denna olikhet bör tas bort. Det är alldeles tydligt att ett otillåtet innehav av t.ex. handgranater och minor kan vara en väl så farlig och straffvärd gärning som ett otillåtet innehav av skjutvapen. Visserligen kan den som hanterar sådana varor många gånger dömas för stöld eller häleri, eftersom den vanligaste situationen torde vara att någon stjal eller hanterar granater eller något annat som stulits från Försvarsmakten. Så behöver emellertid inte alltid vara fallet och dessutom är det helt andra omständigheter som skall läggas till grund när man bedömer hur allvarligt man skall se på den aktuella gärningen med hänsyn till de syften som lagen om brandfarliga och explosiva varor har att tillgodose. Vi anser således att det skall vara möjligt att döma till strängare straff för otillåtet innehav av brandfarliga eller explosiva varor än vad som är möjligt i dag.

Den ändring som vi anser vara motiverad kan ske på två sätt. Ett alternativ är att göra ändringar i vapenlagen i syfte att dess tillämpningsområde skall komma att utvidgas så att lagen omfattar även sådant som handgranater, sprängmedel och minor. En sådan ändring är emellertid inte helt enkel att göra utan skulle medföra en ganska genomgripande översyn av hela lagen. Det förefaller för övrigt inte helt naturligt att betrakta t.ex. dynamit - som har ett huvudsakligen legalt användningsområde - som vapen.

Vi föreslår i stället att det i lagen om brandfarliga och explosiva varor införs ett grovt brott med samma straffskala som gäller vid grovt vapenbrott, dvs. fängelse mellan sex månader och fyra år. Vid bedömningen av om brottet skall anses vara grovt bör samma typ av omständigheter kunna läggas till grund som vid motsvarande bedömning enligt vapenlagen. Förutom att innehav av en större mängd handgranater, sprängmedel, m.m. kan vara att anse som grovt brott bör man t.ex. kunna beakta om en konkret risk föreligger för att föremålen skall komma till brottslig användning.

Frågan är om den särskilda straffskalan för grovt brott bör vara begränsad till situationer då någon utan tillstånd hanterar brandfarliga eller explosiva varor eller om den bör gälla generellt, dvs. även i fall då någon t.ex. grovt åsidosätter föreskrifter om förvaring av sprängämnen. Det kan nog finnas skäl att låta bestämmelsen gälla generellt, men vi anser oss inte ha utrymme att bedöma den frågan inom ramen för vårt arbete. Vi begränsar därför vårt förslag till att avse brott mot kravet på tillstånd.

Som har framgått ovan, döms enligt nu gällande bestämmelser inte till ansvar för brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor om ansvar för gärningen kan ådömas enligt BrB eller enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling. Denna subsidiaritetsregel skall enligt vårt förslag inte gälla om gärningen är att bedöma som grovt brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor. Som påpekats i det föregående är det många gånger helt olika omständigheter som skall läggas till grund vid bedömningen av allvaret av en viss gärning, beroende på vilken lagstiftning som skall tillämpas, vilket med tillämpning av den nuvarande subsidiaritetsregeln skulle kunna leda till oönskade konsekvenser. Att t.ex. förvara en spränggranat som stulits ur ett militärförråd torde med hänsyn till dess begränsade ekonomiska värde vara att bedöma som normalgraden av häleri. Om samma granat tas med in på en restaurang torde det inte leda till att häleriet anses allvarligare, men däremot kan gärningen vara att bedöma som grovt brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor. Att i ett sådant läge ge bestämmelsen om häleri i BrB företräde vore stötande. I stället bör i en sådan situation dömas i brottskonkurrens, dvs. det bör dömas till ansvar både för häleri och för grovt brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor.

22 Straffskärpningsreglerna i 29 kap. 2 § 6-7 brottsbalken

22.1 Inledning

Allmänna bestämmelser om straffmätning har samlats i 29 kap. BrB. I kapitlets andra paragraf finns en uppräkningslista av försvårande omständigheter, dvs. omständigheter som ökar det aktuella brottets eller den aktuella brottslighetens straffvärde. Det rör sig genomgående om omständigheter som är hänförliga till det konkreta brottet. Uppräkningen är exemplifierande. Det kan alltså förekomma även andra försvårande omständigheter än de uppräknade. Paragrafen utformades mot bakgrund av praxis så som den såg ut före 1988 års påföljdsreform och avsikten var att uppräkningslistan skall inrymma de vanligaste och mest betydelsefulla av det slag av omständigheter som enligt praxis brukar åberopas som särskilt försvårande.¹

De i paragrafen angivna omständigheterna gäller vid sidan av vad som skall beaktas för varje särskild brottstyp. Härmed avses främst vad som framgår direkt av straffbestämmelserna men även exempelvis av förarbeten och rättspraxis. Vid bestämmande av straffvärdet skall man överväga om den föreliggande gärningen är svårare eller lindrigare än andra gärningar som hör till samma brottstyp.

Sådana omständigheter som anges i 29 kap. 2 § kan förekomma även i de särskilda straffbestämmelserna i BrB eller inom specialstraffrätten. Som exempel kan nämnas att gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet eller att brottet utgjort led i en brottslighet som har bedrivits i stor omfattning. Motsvarande rekvisit finns i olika brottsbeskrivningar, t.ex. vid grov misshandel respektive vid grovt narkotikabrott. Har en sådan omständighet beaktats redan vid avgörandet av till vilken grad brottet är att hänföra, saknas det ofta anledning att ytterligare beakta den i försvårande riktning vid straffmätningen inom den för graden föreskrivna straffskalan.

Uppräkningen i paragrafen omfattar sju punkter. Mot bakgrund av vårt uppdrag har vi funnit anledning att särskilt överväga punkten 6-7.

¹ Prop. 1987/88:120 s. 81.

22.2 Nuvarande utformning

I 29 kap. 2 § 6 BrB anges att som en försvårande omständighet skall beaktas om brottet utgjort ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll. I förarbetena² poängteras att det skall röra sig om en brottslig verksamhet. Ett enstaka brott, t.ex. ett väl planlagt inbrott, faller inte under bestämmelsen. Bestämmelsen tar inte främst sikte på brott som har förövats av en ensam person utan en brottslighet med flera inblandade och som har skett i organiserade former. Det skall således röra sig om en serie gärningar som har övervägts före förverkligandet eller om en brottslighet som utan närmare planläggning ändå har bedrivits i stor omfattning.

Som exempel på brottslighet som kan omfattas av punkten 6 nämns i propositionen försäljning av narkotika i organiserade former, systematisk häleriverksamhet, koppleri i stor omfattning i form av bordeller samt dobbleri som består i att bedriva spelklubbar. Även olika former av ekonomisk brottslighet kan enligt förarbetena falla under bestämmelsen.

Tillämpningen av bestämmelsen inskränks genom att den tar sikte endast på medverkande som spelat en betydande roll i den brottsliga verksamheten. Den är enligt propositionen således inte tillämplig på t.ex. gatu-försäljarna i en narkotikaliga. Det krävs dock inte att den tilltalade har intagit en ledande ställning. Även om så inte är fallet kan hans deltagande ha varit betydande.

I 29 kap. 2 § 7 BrB finns en bestämmelse som innebär att bl.a. rasistiska eller diskriminerande motiv kan utgöra grund för straffskärpning. Bestämmelsen tillfördes 2 § genom lag som trädde i kraft den 1 juli 1994. Det anges i bestämmelsen att domstolarna vid straffmätningen skall ta hänsyn till om motivet för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet. Enligt förarbetena avses med annan liknande omständighet bl.a. fall då ett motiv för brottet varit att kränka någon på grund av dennes sexuella läggning³.

Redan före 1994 års lagändring var det möjligt att beakta rasistiska och liknande motiv vid bedömningen av ett brotts straffvärde. Enligt brottsbalkens straffmättningsregler skall nämligen den skada, kränkning eller fara, vad den tilltalade insett eller borde ha insett av detta samt de avsikter eller motiv han haft särskilt beaktas vid bedömningen av brottslighetens straffvärde (29 kap. 1 § andra stycket). Syftet med den nya bestämmelsen

² Prop. 1987/88:120 s. 83f.

³ Prop. 1993/94:101 s. 22.

var att tydligare markera att kränkningar av rasistiska eller liknande slag skall ägnas särskild uppmärksamhet vid straffvärdebedömningen.

22.3 Överväganden

Förslag: Den nuvarande inskränkningen i 29 kap. 2 § 6 BrB, som innebär att endast personer som har spelat en betydande roll i den brottsliga verksamheten omfattas, tas bort.

I 29 kap. 2 § 7 BrB läggs som en försvårande omständighet till, att ett motiv för brottet varit att kränka en person eller en befolkningsgrupp på grund av homosexuell läggning.

Det framgår inte av förarbetena varför tillämpligheten av bestämmelsen i 29 kap. 2 § 6 BrB har inskränkts till att omfatta endast personer som har spelat en betydande roll i den brottsliga verksamheten. Möjligen kan det hänga samman med att man har ansett att bestämmelserna i 29 kap. 2 § bör tillämpas med försiktighet⁴ och till att man velat peka ut endast särskilt straffvärda beteenden. Enligt vår uppfattning finns det emellertid anledning att betrakta all medverkan i sådan organiserad brottslig verksamhet som avses i bestämmelsen som principiellt sett straffvärdehöjande. Bestämmelsens tillämpning begränsas redan genom att det skall vara fråga om brott som utgjort ett led i en brottslig verksamhet av visst kvalificerat slag.

Vi föreslår att den nuvarande inskränkningen av bestämmelsens tillämplighet till att omfatta endast personer som har spelat en betydande roll i den brottsliga verksamheten tas bort. Det bör påpekas att det är en förutsättning för att bestämmelsen skall kunna tillämpas att den försvårande omständigheten täcks av uppsåt hos gärningsmannen, dvs. att denne inser att det brott han medverkar i utgör ett led i sådan brottslig verksamhet som avses i bestämmelsen.

Vi har inte funnit anledning att göra någon saklig förändring i 29 kap. 2 § 7 BrB. Däremot föreslår vi i förtydligande syfte och i konsekvens med den föreslagna ändringen i 16 kap. 8 § BrB att det i bestämmelsen uttryckligen skall anges att det är en försvårande omständighet om ett motiv för brottet varit att kränka en person eller en grupp av personer på grund av homosexuell läggning. Uttrycket ”folkgrupp eller annan sådan grupp av personer” föreslås även här ersatt av det kortare ”befolkningsgrupp”. Någon saklig förändring i förhållande till vad som gäller i dag är inte avsedd.

⁴ Propositionen s. 84.

23 Genomförandet av förslagen, m.m.

23.1 Ikraftträdande

Med hänsyn till den tid som kan beräknas åtgå för remissförfarandet samt för beredningsarbetet inom regeringskansliet och riksdagsbehandlingen bedömer vi att de lagändringar som vi har föreslagit och som inte innefattar ändring i grundlag skall kunna träda i kraft den 1 januari 2002. Ändringarna i TF föreslås träda i kraft den 1 januari 2003, dvs. vid årsskiftet närmast efter utgången av det år när förslaget kan bli slutligt antaget i riksdagen.

Ändringarna i TF avser brottet hets mot folkgrupp. Motsvarande ändringar i BrB bör naturligtvis träda i kraft samtidigt som ändringarna i TF. Det innebär att även ändringarna i 16 kap. 8 § BrB föreslås träda i kraft den 1 januari 2003. Eftersom ändringarna av bestämmelsen om förargelseväckande beteende i 16 kap. 16 § och i bestämmelsen i 16 kap. 17 § om förberedelse och stämpling till hets mot folkgrupp som är grov är avhängiga av ändringarna i 16 kap. 8 §, föreslås likaledes att de bestämmelserna träder i kraft den 1 januari 2003. Upphävandet av lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer bör, eftersom lagen får anses obsolet, träda i kraft snarast efter riksdagens beslut i frågan.

23.2 Kostnader

Vi har föreslagit att det införs en särskild straffskala för hets mot folkgrupp som utgör grovt brott och vi har föreslagit en viss höjning av straffskalorna för övergrepp i rättssak. Vidare har vi föreslagit att det införs en särskild straffskala för grovt brott mot lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor. Det ligger i sakens natur att straff som kommer att utdömas för dessa brott i vissa fall kommer att bli längre än vad som tidigare varit fallet, vilket i sin tur medför en viss ökning av statens utgifter för kriminalvård i anstalt. Det rör sig emellertid om i sammanhanget så små förändringar att de knappast är mätbara. Förslagen i övrigt kan inte förväntas medföra några konsekvenser ur kostnadsynpunkt.

23.3 Bestämmelsen i 15 § kommittéförordningen

I våra ursprungliga direktiv erinrades om att vi hade att beakta regeringens direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare. Dessa generella direktiv - direktiven om att redovisa regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), om att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23), om att redovisa jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124) och om att redovisa konsekvenserna för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet (dir. 1996:49) - upphävdes den 1 januari 1999 och ersattes av 15 § kommittéförordningen (1998:1474). Om förslaget i ett betänkande har betydelse för den kommunala självstyrelsen skall enligt denna bestämmelse konsekvenserna i sådant avseende anges i betänkandet. Detsamma gäller när ett förslag har betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheten att nå de integrationspolitiska målen.

Vad gäller våra förslags betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet skall här endast noteras att hela vårt uppdrag avser frågor som har samband med grov och organiserad brottslighet. De frågor vi har haft att behandla är inte av den karaktären att våra förslag i övrigt kan bedömas få några sådana konsekvenser som avses i 15 § kommittéförordningen.

24 Författningskommentarer

24.1 Förslaget till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

7 kap. Om tryckfrihetsbrott

4 § Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom tryckfrihetsbrott anses följande gärningar, om de begås genom tryckt skrift och är straffbara enligt lag:

11. hets mot folkgrupp, varigenom någon hotar, *hånar eller smädar en befolkningsgrupp eller på annat sätt ger uttryck för nedvärdering av gruppens människovärde, om det sker med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse;*

12. *hets mot homosexuella, varigenom någon på sätt som anges under 11 kränker homosexuella;*

Beskrivningen av brottet hets mot folkgrupp i den s.k. brottskatalogen har anpassats till den föreslagna lydelsen av motsvarande bestämmelse i 16 kap. 8 § BrB. Skälen för ändringen framgår av avsnitten 17.9 och 18.6. Vidare kan hänvisas till författningskommentaren till ändringen av bestämmelsen i BrB. I enlighet med vad som föreslagits i fråga om brottsbalksbrottet, skall det vara möjligt att döma till ansvar för grovt brott med användande av en högre straffskala, nämligen fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Till skillnad mot vad som är fallet beträffande brottsbalksbrottet, skall hets mot folkgrupp inte vara straffbart redan på förberedelse- eller stämplingsstadiet.

24.2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap. Om brott mot frihet och frid

4 § Den som genom misshandel eller *annars* med våld tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något, döms för olaga tvång till böter eller fängelse i högst två år. *Detsamma skall gälla* om någon med sådan verkan *utövar tvång genom att, öppet eller förtäckt, hota med brottslig gärning eller genom att otillbörligt hota* att åtala eller *ange* annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande.

Är brott som avses i första stycket grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen innefattat pinande till bekännelse eller annan tortyr.

I *första stycket* har dels gjorts vissa ändringar av språklig och redaktionell karaktär, dels uttryckligen angetts att sådana hot som avses i lagrummet kan framställas *öppet eller förtäckt*. Skälen för att införa ett sådant förtydligande har redovisats i den allmänna motiveringen under avsnitt 19.3. Den föreslagna ändringen innebär att det klargörs att ett hot i paragrafens mening kan framföras inte bara muntligen eller skriftligen utan även genom exempelvis åtbörder eller en framställning i bild. Den ovisshet som förelegat om bestämmelsens innebörd i detta hänseende undanröjs därmed.

Ett hot kan alltså framföras på många olika sätt. Hotet kan också vara mer eller mindre tydligt. En grundläggande förutsättning för ansvar är dock att gärningsmannen haft åtminstone eventuellt uppsåt att genom sitt beteende hota målsäganden.

Vid bedömning av om gärningsmannens beteende kan anses innefatta ett sådant hot som fordras för att straffansvar skall kunna utkrävas, måste givetvis hänsyn tas till samtliga föreliggande omständigheter. Ett yttrande som i de flesta sammanhang skulle vara att betrakta som helt harmlöst kan under vissa omständigheter vara att bedöma som ett straffbart hot. Om exempelvis någon, iförd en mundering som visar att han tillhör en organisation vars medlemmar har rykte om sig att ha begått grova våldsbrott, infinner sig hos en gäldenär i syfte att driva in en fordran och därvid helt opåkallat förklarar att han känner till att gäldenären har hustru och barn, torde detta yttrande normalt sett få bedömas som ett hot om brottslig gärning. Huruvida ett yttrande, en åtbörd eller ett annat beteende innefattar ett hot i den mening som avses i förevarande paragraf kan alltså avgöras endast om hänsyn tas till det sammanhang i vilket det förekommit.

För att straffansvar skall kunna komma i fråga måste den förmente gärningsmannen dock givetvis ha åtminstone antytt ett sådant hot som avses i

straffstadgandet. Att personen i fråga åtnjuter ett sådant rykte att han genom sin blotta närvaro förmår injaga skräck i omgivningen och därför kan utöva visst tvång utan att ens antyda ett hot kan alltså i sig aldrig vara tillräckligt för att han skall kunna ådra sig ansvar.

5 § Om någon, *öppet eller förtäckt*, hotar *annan* med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

I förevarande straffbestämmelse beskrivs hotet i dag så att någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning. Att just lyftande av vapen anges som exempel torde ha sin bakgrund i den bestämmelse om resande av livsfarligt vapen som tidigare fanns i 14 kap. 15 § SL. Ändringen innebär att det angivna exemplet får utgå och att det i stället talas om att någon öppet eller förtäckt hotar med brottslig gärning. Samma ordalag som i den föreslagna lydelsen av 4 § kommer sålunda att användas vid beskrivningen av hotet även i förevarande paragraf. Eftersom det inte är avsett att föreligga några skillnader i fråga om de sätt på vilka ett hot enligt respektive bestämmelse kan framföras är en sådan överensstämmelse lämplig. Se vidare vad som anförts i kommentaren till 4 §.

15 kap. Om mened, falskt åtal och annan osann utsaga

1 § Om någon under laga ed lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, döms för mened till fängelse i högst *tre* år, eller om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst åtta år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att oskyldig skulle fällas till ansvar för allvarligt brott eller eljest synnerlig skada tillfogas annan.

I enlighet med de överväganden som vi har gjort i avsnitt 20.5 har maximistrafket för normalgraden av mened sänkts från fängelse i fyra till fängelse i tre år. Som vi har påpekat i den allmänna motiveringen är syftet med ändringen inte att brottet framgent skall bedömas som mindre allvarligt än tidigare, utan endast att minska den överlappning i straffskalor som i dag finns mellan normalgraden av mened och mened som är grov.

16 kap. Om brott mot allmän ordning

8 § Den som i uttalande eller annat meddelande som sprids hotar, *hånar eller smädar en befolkningsgrupp eller på annat sätt ger uttryck för nedvärdering av gruppens människovärde* döms, om det sker med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Den som på sätt som anges i första stycket kränker homosexuella, döms för hets mot homosexuella till samma straff.

Är brottet, med hänsyn till att gärningsmannen anstiftat eller lett en särskilt omfattande sammankomst eller kampanj där meddelanden av det slag som anges i första eller andra stycket har spritts, eller annars att anse som grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Paragrafen - som också har behandlats i kapitel 17 och 18 - har ändrats och utvidgats. I *första stycket* har en viss uppstramning av gärningskarakteristiken skett. Som tidigare skall det vara straffbart att *hota* någon av de grupper som skyddas av bestämmelsen. Det något vaga begreppet "uttrycka missaktning" har däremot mönstrats ut och i stället anges att det aktuella meddelandet, för att vara straffbart, skall ge uttryck för *nedvärdering av gruppens människovärde*. Det kan enligt paragrafen ske - förutom genom hot - genom *hån, smädelse eller på annat sätt*. På detta sätt klargörs att ett uttalande eller annat meddelande, som endast innehåller en förklaring att man tycker illa om en viss befolkningsgrupp i största allmänhet, normalt inte skall vara straffbart som hets mot folkgrupp.

Som framgått av avsnitt 17.9.2 skall bärande av t.ex. en nazistisk symbol eller utförande av s.k. Hitlerhälsning inte ensamt räcka för att någon skall kunna dömas för hets mot folkgrupp. Det måste för straffbarhet krävas att en sådan gärning, genom en bedömning av det sammanhang i vilket den förekommer, kan sägas ge uttryck för nedvärdering av andra befolkningsgruppers människovärde. Om så inte är fallet kan således inte dömas för hets mot folkgrupp. Däremot kan gärningar av detta slag ofta vara att bedöma som grovt förargelseväckande beteende (se under 16 §).

Vidare har ett förtydligande gjorts med avseende på vad som skall krävas för att ett meddelande skall anses förmedla ett budskap som är straffbart som hets mot folkgrupp. Det anges att det aktuella meddelandet skall ha framförts med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Det meddelande som framförs måste således bedömas i sitt sammanhang och det måste för straffbarhet vara tydligt att meddelandet är ett uttryck för nedvärdering av den skyddade befolkningsgruppens människovärde (se vidare avsnitt 17.9.2).

I paragrafens tidigare lydelse talades om "folkgrupp eller annan sådan grupp av personer". Detta begrepp har ersatts av det kortare "befolkningsgrupp". Någon saklig förändring är emellertid inte avsedd.

Genom paragrafens *andra stycke* - som är nytt - har bestämmelsens tillämpningsområde utvidgats till att omfatta även hets mot homosexuella som grupp. Skälen för denna ändring har redovisats i avsnitt 18.5.

Paragrafens *tredje stycke* är också nytt. Härigenom införs en särskild straffskala - fängelse i lägst sex månader och högst fyra år - för grova fall av hets mot folkgrupp. Som grovt brott kan enligt lagtexten anses att någon anstiftat eller lett en särskilt omfattande sammankomst eller kampanj där t.ex. rasistiska meddelanden har spritts. Den särskilda straffskalan för grova brott bör reserveras för särskilt allvarliga fall och användas med viss försiktighet.

16 § Den som för ljud på allmän plats eller annars offentligen betar sig på ett sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten, döms för förargelseväckande beteende till penningböter.

Är brottet att anse som grovt, därför att beteendet måste förknippas med brott mot mänskligheten, döms för grovt förargelseväckande beteende till böter eller fängelse i högst sex månader.

Till paragrafen har lagts ett nytt andra stycke, där det anges att vissa allvarliga fall av förargelseväckande beteenden skall bedömas som grovt brott. Det gäller enligt lagtexten sådana beteenden som måste förknippas med brott mot mänskligheten. Med detta avses t.ex. offentligt utförande av s.k. Hitler-hälsning eller bärande av hakkors och andra symboler som är nära förknippade med den tyska nationalsocialismen under 1930- och 1940-talen och de brott mot mänskligheten som i dess namn begicks mot judar och andra folkgrupper. För att ett beteende av det slaget skall vara ägnat att väcka förargelse hos allmänheten, krävs att det är fråga om gester eller symboler som är allmänt bekanta.

Bestämmelsen är, som framgått av den allmänna motiveringen i avsnitt 17.9.2, avsedd att vara subsidiär till bestämmelsen om hets mot folkgrupp i 8 §. Bestämmelsen om grovt förargelseväckande beteende är således avsedd för fall då de angivna typerna av beteenden inte kan sägas utgöra hets mot folkgrupp på det sätt som anges i 8 §.

Straffskalan för grovt förargelseväckande beteende är böter eller fängelse i högst sex månader. Normalstraffet bör vara dagsböter. Vid återfall i likartad brottslighet kan man dock tänka sig en strängare påföljd.

17 § För förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja myteri döms till ansvar enligt vad som sägs i 23 kap. Detsamma skall gälla försök eller förberedelse till grovt dobbleri, försök till sådant barnpornografibrott som avses i 10 a § första stycket, om det inte är ringa, försök eller förberedelse till grovt barnpornografibrott *samt förberedelse eller stämpling till hets mot folkgrupp som är grov.*

I paragrafen har ett tillägg gjorts, som innebär att stämpling eller förberedelse till grov hets mot folkgrupp är straffbar. Som exempel på sådant brott kan anges att besluta, planlägga eller vidta andra förberedande åtgärder inför en omfattande kampanj eller ett mycket stort arrangemang, där sådana meddelanden som avses i bestämmelsen om hets mot folkgrupp skall spridas.

17 kap. Om brott mot allmän verksamhet m.m.

1 § Den som med våld eller *med öppet eller förtäckt* hot om våld förgriper sig *på* någon i hans myndighetsutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från åtgärd däri eller hämnas för sådan åtgärd, *döms* för våld eller hot mot tjänsteman till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma skall gälla, om någon *på samma sätt* förgriper sig mot den som tidigare har utövat myndighet för vad denne däri gjort eller underlåtit.

2 § Den som, *i annat fall än som anges i 1 §*, för att tvinga eller hindra någon i hans myndighetsutövning eller för att hämnas för åtgärd däri, otillbörligen *företar* gärning, som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet, eller *öppet eller förtäckt* hotar därmed, *döms* för förgripelse mot tjänsteman till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, *döms* till fängelse i högst fyra år.

10 § Den som med våld eller *med öppet eller förtäckt* hot om våld angriper någon för att denne gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd, döms för övergrepp i rättssak till fängelse i högst *tre* år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst *sex månader*. Detsamma skall gälla, om man med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om sådan gärning angriper någon för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge sådan utsaga.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst *två* och högst *åtta* år.

I paragraferna har, utöver vissa språkliga ändringar, gjorts motsvarande förtydliganden i fråga om framställandet av hotet som i 4 kap. 4 och 5 §§. Ändringarna har behandlats i den allmänna motiveringen under avsnitt

19.3. I övrigt hänvisas till vad som anförts i författningskommentaren till 4 kap. 4 §.

I enlighet med motiveringen i avsnitt 20.5 har straffskalan för övergrepp i rättsak justerats. För brott av normalgraden ingår enligt den nya lydelsen endast fängelse i straffskalan. En särskild straffskala, böter eller fängelse i högst sex månader, har samtidigt införts för ringa brott. Utrymmet för att bedöma en gärning som ringa är mycket begränsat (se avsnitt 20.5).

Straffet för normalgraden av brottet är med den nya lydelsen fängelse i tre år och för grovt brott fängelse i lägst två och högst åtta år. Liksom tidigare bör straffskalan för grovt brott vara reserverad för fall där gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet eller betydande men för det allmänna eller någon enskild har uppkommit eller har riskerats uppkomma till följd av gärningen.

Som vi har anført i den allmänna motiveringen anser vi att övergrepp i rättsak är ett brott av sådan art att i normalfallet starka skäl talar för att fängelse skall väljas som påföljd.

29 kap. Om straffmätning och påföljdseftergift

2 § Såsom försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som gäller för varje brottstyp, särskilt beaktas

-
6. om brottet utgjort ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning, eller
 7. om ett motiv för brottet varit att kränka en person *eller en befolkningsgrupp* på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, *homosexuell läggning* eller annan liknande omständighet.
-

I paragrafens *sjätte punkt* har den ändringen gjorts att det avslutande ledet *och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll* har strukits. Det innebär att det normalt skall anses som en försvårande - och straffvärdehöjande - omständighet att en person på något sätt medverkar i brottslighet som bedrivs i organiserade former, oberoende av om personen haft en betydande eller en mera begränsad roll i begåendet av det aktuella brottet. En förutsättning för tillämpning av bestämmelsen är dock att den tilltalades uppsåt omfattar att det brott han deltar i utgör ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning.

Innebörden av bestämmelsen i dess nya lydelse är naturligtvis inte att alla medverkande i begåendet av ett brott skall dömas till samma straff eller ens till samma påföljd. Varje medverkande skall, i enlighet med vad

som gäller generellt, bedömas i relation till vad denne gjort sig skyldig till (jfr 23 kap. 4 § 3 stycket BrB).

I *sjunde punkten* har, i förtydligande syfte och i konsekvens med ändringen i 16 kap. 8 §, som en försvårande omständighet lagts till att ett motiv för brottet varit att kränka en person eller grupp av personer på grund av homosexuell läggning. Uttrycket ”folkgrupp eller annan sådan grupp av personer” har, liksom i 16 kap. 8 §, ersatts med det kortare ”befolkningsgrupp”. Någon saklig förändring i förhållande till vad som f.n. gäller är inte avsedd.

24.3 Förslaget till lag om upphävande av lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer

Härigenom föreskrivs att lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer skall upphöra att gälla.

I enlighet med de överväganden som vi har redovisat i avsnitt 17.9.6, skall lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer upphöra att gälla.

24.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor

21 § Den som

2. med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot 11 § första stycket eller mot föreskrift, villkor eller förbud som har meddelats med stöd av 6-12 eller 14 §§, eller

döms till böter eller fängelse i högst ett år.

Den som med uppsåt bryter mot 11 § första stycket döms, om brottet är grovt, till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

I ringa fall döms inte till ansvar.

Till ansvar enligt första stycket döms inte om ansvar för gärningen kan ådömas enligt brottsbalken eller enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Paragrafen har ändrats på det sättet att en särskild straffskala har införts för uppsåtligt grovt brott mot kravet på tillstånd för import eller hantering av explosiva varor. Det innebär t.ex. att den som utan tillstånd innehar

handgranater eller sprängmedel i större omfattning eller i situationer då en betydande risk för brottslig användning föreligger, på motsvarande sätt som gäller vid innehav av vapen enligt vapenlagen, kan dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Bestämmelsen har behandlats även i avsnitt 21.4. Som framgått där skall subsidiaritetsregeln i paragrafens fjärde stycke inte tillämpas om gärningen är att bedöma som grovt brott.

Reservation av Martin Borgeke, Michael Anefur, Siw Persson och Gunnel Wallin

Ytterligare straffbestämmelser mot organiserad brottslighet?

Inledning

En av våra huvuduppgifter har varit att överväga om det bör införas ett straffansvar för aktivt deltagande i en sammanslutning som har brottslighet som ett väsentligt inslag i sin verksamhet. Majoriteten har stannat för att inte lägga fram något förslag i denna del. Vi anser emellertid att övervägande skäl talar för att det kriminaliserade området här utvidgas i vissa hänseenden.

Vi är ense med majoriteten vad gäller utgångspunkterna för våra överväganden i den nu aktuella frågan (avsnitt 16.1.1 och 16.1.2). Detsamma gäller i fråga om vilka förfaranden ett eventuellt utvidgat straffansvar i första hand bör träffa (avsnitt 16.2.1). Vi gör vidare samma bedömning som majoriteten beträffande vilken lagteknisk lösning för en sådan utvidgning som är den lämpligaste.

Som skäl för sin ståndpunkt, att någon utvidgning av det kriminaliserade området inte bör ske, har majoriteten anfört främst att det kan befaras att en sådan utvidgning inte skulle bli särskilt effektiv och att man inte kan bortse från risken för att de diskuterade bestämmelserna skulle kunna leda till att möjligheterna till politisk opinionsbildning kringskärs på ett otillbörligt sätt.

Vi återkommer till vad majoriteten sålunda anfört efter det att vi mera i detalj har presenterat den inom kommittén utarbetade modellen för en utvidgad kriminalisering. Redan här skall dock sägas att vi gör bedömningen att det inte finns sådant fog för majoritetens farhågor, att dessa utgör några bärande skäl mot förslaget.

Närmare om utformningen av en straffbestämmelse av aktuellt slag

Gemensamt för de båda gärningsformerna

Som framgått av vad som anförts i avsnitt 16.2.2 innebär den nyss nämnda modellen för en utvidgad kriminalisering att det i 23 kap. BrB införs en ny 6 a § med följande lydelse.

Den som i ledande ställning inom en sammanslutning, där allvarlig brottslig verksamhet förekommer, underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att verksamheten skall upphöra, döms för *underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Den som lämnar ekonomiskt bidrag, upplåter hus, del av hus eller mark eller lämnar annat liknande stöd till en sammanslutning av sådant slag som anges i första stycket döms, om stödet inte är att anse som obetydligt, för *främjande av brottslig verksamhet* till böter eller fängelse i högst två år. Vad nu sagts skall dock inte gälla, om ansvar kan dömas ut enligt en annan bestämmelse i denna balk eller i annan lag eller författning.

Något krav på att sammanslutningen skall ha viss juridisk form bör inte uppställas. För att en sammanslutning skall anses vara för handen torde enligt allmänt språkbruk fordras att det rör sig om en grupp personer som hålls samman av ett gemensamt syfte och att det åtminstone finns en avsikt att gemensamt verka för detta syfte vid mer än ett enstaka tillfälle. Av de diskuterade straffbestämmelsernas utformning i övrigt följer emellertid att det för straffansvar i förevarande sammanhang krävs att grupperingen visat sig vara av viss beständighet och att den har en organisationsstruktur som gör det möjligt att identifiera personer som befinner sig i en ledande ställning.

Ansvar för såväl underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet som understödjande av brottslig verksamhet förutsätter enligt förslaget till lagtext att det är fråga om en sammanslutning där allvarlig brottslig verksamhet förekommer. I detta ligger ett krav på att den brottsliga verksamheten skall ha en klar anknytning till sammanslutningen. En sådan anknytning föreligger givetvis när själva syftet med sammanslutningen är att gemensamt begå brott. När sammanslutningen har ett annat syfte, kan den erforderliga anknytningen bestå i att ett motiv för brottsligheten är att främja detta syfte. En förutsättning måste naturligtvis alltid vara att brotten begås av personer som är knutna till sammanslutningen. En tillräcklig anknytning bör t.ex. anses föreligga när medlemmar i en rasistisk organisation fortlöpande gör sig skyldiga till brott med rasistiska motiv eller när organiserade djurrättsaktivister ägnar sig åt allvarlig brottslig verksamhet riktad mot pälsubutiker, charkuteributiker, kreatursuppfödare och forsknings-

laboratorier. Detsamma gäller i fråga om allvarliga förmögenhetsbrott som begås för att finansiera sammanslutningens verksamhet. Ett tillräckligt samband mellan den brottsliga verksamheten och sammanslutningen bör också anses föreligga när sammanslutningens legala verksamhet i något hänseende utnyttjas i den brottsliga verksamheten, t.ex. när varusmuggling avseende tobak, sprit eller narkotika försiggår i anslutning till en expeditionsverksamhet, som bedrivs av en näringsidkande sammanslutning.

Även när omständigheterna är sådana, att en anknytning till sammanslutningen är ägnad att allmänt underlätta bedrivandet av brottslig verksamhet, bör ett tillräckligt samband mellan sammanslutningen och den brottslighet som begås av personer som tillhör denna ofta anses föreligga. I Sverige föreligger ett sådant samband främst när det gäller mc-gängen och den brottslighet som förekommer i anslutning till dessa. Bilden av mc-gängen som våldsbenägna grupper med en stark inbördes lojalitet medlemmarna emellan har fått stort genomslag. En allmän uppfattning torde numera vara att den som i något avseende angriper en medlem i ett mc-gäng löper en påtaglig risk för att bli utsatt för repressalier. Det rykte mc-gängen åtnjuter medför att en anknytning till ett sådant gäng ger fördelar vid utövandet av brottslig verksamhet, både så till vida att genomförandet av vissa brott underlättas som att risken för att bli föremål för lagföring blir mindre än den annars skulle ha varit.

I sammanhanget bör påpekas att den som tillhör ett mc-gäng eller en annan sammanslutning av här avsett slag givetvis kan göra sig skyldig till brott som inte kan sägas ha någon anknytning till sammanslutningen. En sådan anknytning torde t.ex. i allmänhet saknas när det rör sig om våldsbrott riktade mot en hustru eller sambo eller om skattebrott genom lämnande av felaktiga deklarationsuppgifter avseende egna inkomster.

Som redan framgått skulle straffansvar enligt de diskuterade bestämmelserna förutsätta att den brottslighet som på nu angivet sätt har anknytning till sammanslutningen kan anses utgöra *allvarlig brottslig verksamhet*. Detta uttryck, dvs. allvarlig brottslig verksamhet, förekommer bl.a. i tull- och polisregisterlagstiftningen (se 4 § lagen [1997:1058] om register i Tullverkets brottsbekämpande verksamhet [prop. 1997/98:11, bet. 1997/98:SkU8] och 3 § polisdatalagen [1998:622, prop. 1997/98:97, bet. 1997/98:JuU20]). Begreppet definieras där som verksamhet som innefattar brott för vilket är föreskrivet fängelse i två år eller däröver.

Det skulle naturligtvis inte vara helt lyckat om begreppet allvarlig brottslig verksamhet skulle förekomma på olika håll i lagstiftningen med olika innebörd. Det rör sig emellertid här om så pass olika typer av lagstiftning – registerlagstiftning respektive strafflagstiftning – att den brist på överensstämmelse som skulle bli följden inte torde ge upphov till några egentliga olägenheter. Frågan är emellertid hur kravet på att det skall vara fråga om en allvarlig brottslig verksamhet närmare bör förstås.

En nackdel med den lösning som valts i registerlagstiftningen är att ett brott, som har en vid straffskala, tillåts kvalificera den brottsliga verksamheten som allvarlig även om brottet i det konkreta fallet är mindre grovt. Om begreppet allvarlig brottslig verksamhet gavs motsvarande innebörd här som i registerlagstiftningen, skulle detta enligt vår mening medföra att kriminaliseringen blev alltför vidsträckt.

Förekomsten av vida straffskalor gör att det inte heller framstår som lämpligt att i begreppet allvarlig brottslig verksamhet läsa in ett krav på att det i den samlade brottsligheten skall ingå brott för vilka är föreskrivet visst minimistraff. En sådan tolkning skulle innebära att en brottslig verksamhet kunde innefatta en stor mängd enskilda brott med högt straffvärde utan att den för den skull blev att beteckna som allvarlig.

I stället bör här en sammanvägning göras av det konkreta straffvärdet hos de gärningar som ingår i den aktuella brottsligheten, brottslighetens art och dess omfattning. När det konkreta straffvärdet av något av brotten motsvarar sex månaders fängelse eller mer bör den brottsliga verksamheten i allmänhet kunna anses vara allvarlig i här avsedd mening. Den brottsliga verksamheten bör emellertid ibland kunna anses som allvarlig även när de enskilda brotten konkreta straffvärden genomgående ligger på en något lägre nivå. Vad vi närmast har i åtanke är den situation som föreligger när en väsentlig andel av den samlade brottsligheten utgörs av brott som innefattar angrepp på den personliga integriteten - t.ex. misshandel eller olaga hot - eller hets mot folkgrupp. Att en brottslig verksamhet är omfattande bör däremot i sig inte vara tillräckligt för att den skall kunna betecknas som allvarlig. Om den brottslighet som förekommer i anslutningen till en sammanslutning endast omfattar bötesbrott, kan det följaktligen, oavsett antalet brott, aldrig bli aktuellt att tillämpa de här diskuterade straffbestämmelserna.

När det här talas om allvarlig brottslig verksamhet innebär detta bl.a. att det i och för sig inte bör krävas att åklagaren förmår att i alla avseenden precisera vilka konkreta brott som begåtts (jämför t.ex. prop. 1997/98:181 s. 48 f.). Vad som nyss sagts om vad som bör krävas för att den brottsliga verksamheten skall betecknas som allvarlig, innebär emellertid att omständigheterna beträffande åtminstone något av de aktuella brotten måste vara så klara att det är möjligt att göra en bedömning av dess straffvärde. Praktiskt sett torde detta sakna betydelse. Det skulle knappast bli aktuellt att föra talan om ansvar enligt någon av de föreslagna bestämmelserna i fall där det inte är möjligt att mera precist ange de relevanta omständigheterna beträffande flera konkreta brottsliga gärningar som ingår i den allvarliga brottsliga verksamheten.

I uttrycket allvarlig brottslig *verksamhet* ligger även ett krav på att de brottsliga aktiviteterna skall ha en viss frekvens och omfattning. Om allvarliga brott endast vid något enstaka tillfälle förekommer i anslutning till

en sammanslutning, skall detta alltså inte vara tillräckligt för att ansvar enligt någon av de diskuterade bestämmelserna skall kunna aktualiseras. Under hur lång tid brottsligheten måste ha pågått, får naturligtvis bli avhängigt den frekvens med vilken brotten begås. Om aktivitetsnivån är mycket hög, bör det enligt vår mening vara möjligt att tala om en allvarlig brottslig verksamhet redan efter någon månad.

Särskilt om underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet

Ansvar för underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet skall enligt den här presenterade modellen kunna drabba endast den som intar en ledande ställning i en sammanslutning där allvarlig brottslig verksamhet förekommer. En ledande ställning i här avsedd mening intar till en början alltid den som har ett formellt inflytande över sammanslutningens verksamhet. Till denna krets hör alltså den som är ledamot eller suppleant i styrelsen i ett aktiebolag, en ekonomisk förening eller en ideell förening. Detsamma gäller i fråga om särskilt utsedd firmatecknare samt, i aktiebolag eller ekonomisk förening, verkställande direktör och vice verkställande direktör. I ett handelsbolag intar samtliga bolagsmän, som är fysiska personer, en ledande ställning i denna mening.

Till den krets som kan drabbas av ansvar enligt den nu diskuterade bestämmelsen hör även den som utan att inta någon formell position i sammanslutningen likväl faktiskt utövar ledningen av verksamheten. Om ett bulvanförhållande föreligger, bör alltså i princip såväl den bulvan som formellt sett innehar den ledande ställningen som huvudmannen kunna dömas till ansvar. Självfallet bör vidare i sammanslutningar, som har en så utvecklad organisationsstruktur att det inte är möjligt att tala i termer av formell ställning, ansvar enligt bestämmelsen kunna komma i fråga endast för den som kan påvisas ha ett reellt inflytande i verksamheten.

Den straffbara gärningen består alltså i att i egenskap av att inta en ledande ställning i en sammanslutning där allvarlig brottslighet förekommer, underlåta att göra vad som skäligen kan begäras för att den brottsliga verksamheten skall upphöra. Detta aktivitetskrav bör lämpligen kunna ges följande innehåll.

Skyldigheten att vidta åtgärder inträder så snart förhållandena är sådana att en allvarlig brottslig verksamhet är för handen. Om det inte redan i detta skede rör sig om särskilt allvarlig brottslighet, bör det inledningsvis kunna vara tillfyllest att genom kontakter med dem som ingår i sammanslutningen försöka övertyga dessa om nödvändigheten av att avhålla sig från brott. Om dessa försök misslyckas och den allvarliga brottsliga verksamheten alltså fortsätter eller om det redan från början är fråga om särskilt allvarlig brottslighet, måste dock krävas att mera handfasta åtgärder

vidtas. En sådan åtgärd skulle t.ex. kunna vara att verka för att de som ligger bakom den brottsliga verksamheten utesluts ur sammanslutningen eller annars får lämna denna. Som en yttersta åtgärd får krävas att kontakt tas med polismyndigheten. För att en sådan hänvändelse skall leda till frihet från ansvar måste givetvis krävas att vederbörande, genom att lämna uppgifter om den brottsliga verksamheten, medverkar till att polisen ges möjlighet att verkningsfullt ingripa mot denna. Man kan här jämföra med bestämmelsen i 23 kap. 6 § första stycket BrB, enligt vilken den som underlåter att i tid anmäla eller avslöja brott som är ”å färde”, när det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste, skall dömas för underlåtenhet att avslöja brottet under förutsättning att särskilt stadgande om sådant ansvar har meddelats.

Även genom att vidta åtgärder för att få sammanslutningen upplöst bör i många situationer ansvar enligt en bestämmelse av detta slag rimligtvis kunna undgås. Hänsynen till föreningsfriheten fordrar emellertid att ett sådant initiativ inte i någon situation får utgöra det enda sätt på vilket vederbörande kan undgå ansvar. Den nu skisserade ordningen innebär att en hänvändelse till polismyndigheten alltid utgör en alternativ möjlighet. I varje läge där det fortfarande är möjligt att undgå ansvar genom att vidta åtgärder för att få sammanslutningen upplöst, skall det alltså också vara möjligt att med ansvarsbefriande verkan ta kontakt med polisen.

Den som intar en ledande ställning i en sammanslutning där allvarlig brottslighet förekommer kan naturligtvis alltid välja att frånträda sin ställning. Det är emellertid inte givet att han därmed också skall kunna undgå straffansvar. Om frånträdan inte sker så snart personen i fråga får kännedom om den brottsliga verksamheten, blir frågan om de åtgärder som han vidtagit under tiden fram till dess att han lämnade den ledande ställningen kan anses adekvata med hänsyn till då rådande förhållanden.

I subjektivt hänseende bör för ansvar enligt en bestämmelse av detta slag krävas uppsåt omfattande samtliga objektiva rekvisit. Något kvalificerat uppsåt bör inte krävas.

Att delta i ledningen av en sammanslutning där allvarlig brottslig verksamhet förekommer utan att vidta adekvata åtgärder för att bringa denna verksamhet att upphöra får i normalfallet anses ha ett så högt straffvärde att böter inte bör förekomma i straffskalan. En särskild straffskala för ringa fall framstår dock som motiverad. Hit bör t.ex. kunna hänföras vissa fall där någon visserligen har innehaft ett uppdrag som suppleant i en styrelse men där det samtidigt står klart att vederbörande inte har inträtt i någon ordinarie styrelseledamots ställe och har haft svårt att utöva något inflytande över verksamheten. Straffskalan bör med hänsyn till det anförda lämpligen kunna omfatta fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter eller fängelse i högst sex månader.

Särskilt om främjande av brottslig verksamhet

Som framgått innebär den nu presenterade modellen vidare att den som lämnar ekonomiskt bidrag, upplåter hus, del av hus eller mark eller lämnar annat stöd till en sammanslutning där allvarlig brottslighet förekommer skall kunna dömas för främjande av brottslig verksamhet, förutsatt att stödet inte är obetydligt.

Tanken är alltså att ett straffansvar enligt en sådan bestämmelse endast bör komma i fråga när det rör sig om ett tillskott som inte är bagatellartat. Det kan naturligtvis diskuteras på vilken nivå ett ekonomiskt bidrag bör ligga för att vara straffvärt. Enligt vår mening är det knappast motiverat att i detta hänseende göra någon skillnad mellan medlemmar och andra sympatisörer. Ett straffansvar bör under alla förhållanden förutsätta att bidraget ligger klart över vad som skulle kunna betecknas som sedvanlig medlemsavgift.

Att generellt föreskriva straffansvar för den som mot sedvanligt vederlag tillhandanhåller varor eller tjänster till en samanslutning av här avsett slag skulle enligt vår mening föra alltför långt. En upplåtelse av hus, del av hus eller mark bör dock betraktas som ett stöd i den här skisserade bestämmelsens mening även om det sker till marknadsmässig hyra eller arrendavgift. Med hänsyn till den betydelse för verksamhetens bedrivande som möjligheten att komma i besittning av en lokal ofta har för en sammanslutning, får det nämligen regelmässigt anses straffvärt att upplåta lokaler eller fastigheter till sammanslutningar av det slag som här är i fråga. Undantagsvis bör dock även stöd i dessa former kunna anses som obetydligt, t.ex. när det är fråga om upplåtelse av någon enstaka parkeringsplats eller motsvarande.

När det i detta sammanhang talas om lämnande av ”annat stöd” avses bl.a. mera omfattande arbetsinsatser som görs utan att vederlag utgår eller till ett vederlag som påtagligt understiger vad som kan betecknas som sedvanligt. Mera begränsade insatser bör däremot inte kunna föranleda straffansvar.

Även här bör för ansvar krävas att gärningsmannens uppsåt omfattar samtliga objektiva rekvisit. Något kvalificerat uppsåt bör inte krävas.

Eftersom en straffbestämmelse avseende främjande av brottslig verksamhet utformad på här angivet sätt skulle komma att omfatta gärningar som kan skilja sig åt rätt avsevärt vad gäller straffvärdet, bör straffskalan vara relativt vid. Den skulle lämpligen kunna omfatta böter eller fängelse i högst två år.

En straffbestämmelse av detta slag, som omfattar stöd i form av fastighetsrättsliga upplåtelser, torde förutsätta att jordabalkens regler om förverkande av arrende- och hyresrätt kompletteras (jämför 8 kap. 23 § respektive 12 kap. 42 § 9 JB). Vid en fortsatt beredning av ett förslag om

införande av en sådan straffbestämmelse blir det följaktligen nödvändigt att ta upp frågan om en komplettering av jordabalkens regler till närmare behandling.

Ansvar för försök, m.m.

Ansvar för försök, förberedelse eller stämpling bör enligt vår mening inte komma i fråga vid vare sig underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet eller främjande av brottslig verksamhet. Straffstadgandena kommer närmast att utgöra kompletteringar av de nuvarande bestämmelserna om förberedelse och stämpling. Det kan inte anses motiverat att här utsträcka kriminaliseringen till att omfatta annat än fullbordade brott. Även om de diskuterade straffstadgandena också får ses som kompletteringar av reglerna om medverkan saknas det skäl att från straffansvar undanta medhjälp och anstiftan.

Konkurrensfrågor, dvs. frågor som gäller huruvida det i ett visst fall skall dömas för mer än ett brott, kan uppkomma främst vad gäller främjande av brottslig verksamhet och då i förhållande till medverkan eller förberedelse till sådana brott som utgör en del av den allvarliga brottsliga verksamhet som förekommer i anslutning till sammanslutningen. Som nyss anfördes får de här diskuterade bestämmelserna närmast betraktas som kompletteringar av bestämmelserna om medverkan och förberedelse till brott; avsikten med att utvidga det straffbara området är ju att träffa straffvärda förfaranden som för närvarande inte föranleder ansvar enligt sådana bestämmelser i BrB och inom specialstraffrätten. Föreligger förutsättningar för att döma till ansvar med stöd av någon sådan bestämmelse, framstår det mot bakgrund av det sagda som följdriktigt att denna ges företräde framför en bestämmelse om främjande av brottslig verksamhet. En bestämmelse om främjande av brottslig verksamhet bör lämpligen kompletteras med en uttrycklig subsidiaritetsklausul som klargör det nu sagda.

Avslutande synpunkter

Som vi ser det skulle straffbestämmelser om underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet och främjande av brottslig verksamhet, utformade på nu angivet sätt, utgöra en angelägen komplettering av de nuvarande reglerna om medverkan, förberedelse och stämpling till brott och om underlåtenhet att avslöja eller hindra brott. Bestämmelsen om underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet skulle t.ex. innebära ökade möjligheter att utkräva straffansvar i de inte helt ovanliga fall där det finns fullgod bevisning för att allvarliga brott har begåtts av någon inom en sammanslutning,

men där det med dagens regler inte är möjligt att utpeka någon enskild individ inom sammanslutningen som ansvarig.

De bevisproblem som kan förutses är enligt vår bedömning inte mer omfattande än att straffbestämmelserna i fråga har förutsättningar att bli effektiva i den meningen att de kommer att kunna tillämpas och leda till fällande domar. Därutöver finns det skäl att anta att de skulle ha en preventiv effekt. Med hänsyn till att det är fråga om just en komplettering bl.a. av reglerna om medverkan, förberedelse och stämpling kan man dock knappast förvänta sig en mera frekvent tillämpning. En utvidgning av det kriminaliserade området i enlighet med de i det föregående angivna riktlinjerna bör emellertid kunna medföra att sammanslutningar av här avsett slag får svårare att verka, vilket i sin tur kan antas vara ägnat att motverka den brottsliga verksamhet som förekommer i anslutning till dessa sammanslutningar.

Inte heller är de problem som kan tänkas föreligga när det gäller avgränsningen av det straffbara området mer betydande än att regleringen får anses fullt godtagbar från rättssäkerhetssynpunkt och alltså tillgodose de krav som legalitetsprincipen ställer.

Vi delar majoritetens bedömning att en kriminalisering i enlighet med den presenterade modellen inte skulle innebära någon sådan begränsning i föreningsfriheten att den skulle fordra grundlagsändring. När det däremot gäller frågan, om en sådan kriminalisering likväl skulle kunna medföra att möjligheterna till politisk opinionsbildning inskränks på ett otillbörligt sätt, gör vi en annan bedömning än majoriteten.

I våra direktiv konstateras att det inom miljörörelsen och fredsrörelsen i dag finns grupper som, för att uppnå politiska mål som i och för sig är accepterade i ett demokratiskt samhälle, använder sig av metoder som är brottsliga och genomför sina aktioner i organiserad form. Även om de brottsliga gärningarna som sådana givetvis måste beivras kan det, enligt vad som anförs i direktiven, inte komma i fråga att ingripa mot deltagandet i eller stödet till sådana organisationer i och för sig. Som skäl för denna ståndpunkt anförs just att ett sådant ingripande skulle innebära att möjligheterna till politisk opinionsbildning skulle kringräddas på ett sätt som vore oacceptabelt i ett demokratiskt samhälle.

Vi har förstått direktiven på så sätt, att man här närmast har haft i åtanke Greenpeace och liknande organisationer i anslutning till vilkas verksamhet det visserligen begås brott, men där man knappast kan tala om en allvarlig brottslig verksamhet. Det i straffbestämmelserna uppställda kravet på att det skall vara fråga om en allvarlig brottslig verksamhet torde sålunda innebära att bestämmelserna inte skulle kunna bli tillämpliga när det gäller sådana sammanslutningar som direktiven kan antas åsyfta.

Enligt vår mening finns det inte anledning att slå vakt om en möjlighet att bedriva politisk opinionsbildning genom brottslighet av mera kvalifice-

rat slag. Vi ser det tvärtom som önskvärt att möjligheterna att utkräva straffansvar utvidgas när det gäller t.ex. pacifistiska grupperingar som bedriver allvarlig brottslig verksamhet i form av sabotage mot egendom som är av betydelse för det militära försvaret eller organiserade djurrättsaktivister som ägnar sig åt allvarlig brottslig verksamhet riktad mot kreatursuppfödare, forskningslaboratorier eller liknande. Vi kan sammanfattningsvis alltså inte finna att bestämmelserna i fråga skulle kunna leda till att möjligheterna att vara politiskt aktiv inskränks på ett otillbörligt sätt.

I avsnitt 16.2.4 har kommittén diskuterat frågan om en utvidgad kriminaliserings betydelse för möjligheterna att förhindra att vissa yrken, t.ex. polis och militär, utövas av personer som är olämpliga till det. Vi vill avslutningsvis framhålla att det därvid konstaterats att reglerna om registerkontroll enligt säkerhetsskyddslagen (1996:627) och de arbetsrättsliga reglerna om avskedande och uppsägning av personliga skäl innebär att en utvidgad kriminalisering i enlighet med den presenterade modellen kan antas få en viss, låt vara begränsad, betydelse i detta hänseende.

Vi anser mot bakgrund av det anförda att övervägande skäl talar för att de här diskuterade straffbestämmelserna om underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet och främjande av brottslig verksamhet införs i BrB.

Reservation av Per-Samuel Nisser

Hets mot homosexuella

Moderata samlingspartiet bildades för att uttrycka och bemöta åsikter, inte förbjuda åsikter.

En av våra stora uppgifter är att bemöta uttalanden från totalitära och våldsamma ideologier. Vår vision av det öppna samhället är de nazistiska och kommunistiska utopisternas motsats.

En annan viktig uppgift för oss är att i varje fråga alltid ge individen största möjliga frihet. Vi är det parti som står på den enskilda människans sida, inte på kollektivets eller intressegruppernas sida. Individen, människan, och hennes rätt att själv utforma sitt liv, uppfylla sina drömmar och forma sin familj är grunden för allt vi gör.

Se människan, Ecce homo. Vårt liberala ställningstagande placerar alltid människan och hennes egna val i fokus. I allt vi gör politiskt försöker vi underlätta för människan att leva som hon vill, att vara den hon vill.

Vårt ställningstagande för individens autonomi gör att vi ibland kan hamna på kollisionskurs med intresseorganisationer.

Det kommer ibland krav på lagar mot den ena eller andra företeelsen som någon grupp av människor finner moraliskt förkastligt. Det kan räcka med några TV-inslag för att kraven på censur skall blossa upp.

Frågan om barnpornografi var en fråga som berörde många. Alla kände en djup och personlig avsky inför de bilder och de filmer som var aktuella att förbjuda. Men trots denna personliga avsky mot företeelsen, kom vi ändå fram till standpunkten att yttrandefriheten var viktigast.

Den rättighet i regeringsformen som ligger oss allra närmast är därför den första punkten i första paragrafen 2 kapitlet.

”Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

1. yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor,”

Yttrandefriheten ligger inte bara Moderata Samlingspartiet varmt om hjärtat. Den har varit ett viktig förutsättning för den homosexuella frigörelsen.

Den moderna homosexuella frigörelsen har sina rötter i USA. Under 1960- och 1970 talen började homosexuella där visa sig öppet och ordna förebilden för de ”Prideparader”, som nu är ett folknöje jorden runt. Detta skedde dock inte utan motstånd. Framförallt från kristna grupper höjdes omedelbart röster för att detta var ett exempel på moraliskt förfall som staten borde vidta åtgärder för att stoppa. Det krävdes ett stort mod av

dessa homosexuella pionjärer att utmana samhällets normer och kräva sin rätt att få uttrycka sin sexualitet öppet och utan risk för repressalier.

Det samhälle som priderörelsen utmanade på 1960-talet i USA var alltså till stor del fientligt inställd till rörelsens yttring. Attackerna mot den homosexuella kulturen har inte upphört. Otaliga gånger har delstater stiftat lagar är direkt riktade mot homosexuella och homosexuella konstnärer som te x Robert Mapelthorpe. Men dessa försök att inskränka utrymmet för den homosexuella kulturen har hela tiden hindrats av en fast tro på principen om yttrandefrihet. Yttrandefriheten har varit en absolut förutsättning för att gaykulturen idag är förhållandevis etablerad och accepterad.

I Sverige kunde man i debatten kring ”Ecce homo”, men även i vårens pornografidebatt, se hur snabbt krav på censur kan uppstå. Homosexuellas konst kan i många fall verka provocerande. Grupper som är starkt negativa till homosexuella kan få större utrymme i lagstiftningssammanhang och då riskerar vi att få lagstiftning direkt riktad mot den homosexuella kulturen. Yttrandefriheten har alltid varit ett skydd för minoriteter mot självutnämnda moraliska majoriteter. Detta skydd blir dock urgröpt för varje inskränkning samhället vidtar genom lagstiftning.

Med ovanstående utläggning vill jag understryka den betydelse principen om yttrandefriheten utgör för ett fritt samhälle i allmänhet, och för den homosexuella minoriteten i synnerhet.

När det sedan gäller den rent lagtekniska aspekten av lagförslagen, kan man först konstatera att möjligheterna att inskränka yttrandefriheten redan utnyttjats av lagstiftaren vid ett antal tillfällen. De paragrafer som nu är föremål för utredning, 7 kap 4 § TF samt 16 kap 8 § BrB, är de tydligaste exemplen på sådana inskränkningar.

En utvidgning av tillämpningsområdet för dessa paragrafer är nu ifråga. Trots att det rör sig om en utvidgning av en redan befintlig inskränkning måste förslaget prövas på sina egna meriter.

De lagrum som den föreslagna utvidgningen skall prövas mot är regeringsformen 2 kap 12 och 13 § §.

Jag kan ansluta mig till majoritetens uppfattning att homosexuella utgör en utsatt grupp i samhället. Vidare finner jag också, i likhet med majoriteten, att intresset av skydda homosexuella som grupp mot hot eller andra uttryck för missaktning är ett riktigt demokratiskt ändamål.

Majoriteten hävdar därefter att frihetsinskränkningen inte kan anses gå ut över vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranleder begränsningen i yttrandefriheten. Majoriteten för in ytterligare ett ändamål; att förhindra en ökad våldsbrottslighet mot homosexuella. Här har jag en avvikande uppfattning.

Det måste stå klart för var och en som deltagit i de årliga prideparaderna i Stockholm att medborgare i allmänhet är vänligt inställda till den ho-

mosexuella kulturen och de homosexuella som grupp. Det kan alltså inte sägas att hotbilden emanciperar från Sveriges medborgare. Visst kan det fortfarande förekomma fördomar och diskriminering, men det är företeelser som inte kommer att omfattas av de nu föreslagna lagrummen.

De mörka krafter som däremot utgör ett hot mot homosexuella, är samma krafter som hotar hela det demokratiskt sinnade Sverige. Förvirrade och feiga ungdomar som kallar sig nynazister, ledda av äldre kriminella personer med en samhällsomstörtande ideologi i botten. De är alltså samma grupper som ligger bakom de senast avskyvärda dåden mot företrädare för utomnordiska folkgrupper, religiösa minoriteter, fackförenings aktiva och poliser. Att hoten från de här skall tas på allvar kan det inte råda någon tvekan om.

Av utredningen framgår att säkerhetspolisen har funnit att det 1998 anmäldes 29 misshandelsbrott med homofobiska inslag. Det totala antalet misshandelsbrott 1998 var 56 878, varför den här typen av brottslighet inte kan sägas utgöra en särskilt stor andel av den totala brottsligheten.

Den totala brottsligheten med tydliga homofoba inslag uppgick 1998 till 154 brott. En stor del av dessa rubricerades som olaga hot, förtal eller förolämpning. Det visar att den homofoba brottsligheten givetvis är för stor, men den är inte en brottslighet som på något sätt har antagit uppseendeväckande proportioner jämfört med den brottslighet som alla medborgare tvingas leva med.

Inte heller finns det något som tyder på att den skulle vara särskilt svårutredd eller innehålla några andra faktorer som påkallar extra insatser jämfört med brott mot andra än homosexuella.

Majoritetens resonemang om mörkertal vinner inget stöd i några empiriska undersökningar. Dessutom går inte antaganden av den arten att inordna under något av de skäl som i regeringsformen anges som godtagbara skäl för att kunna lagstifta om inskränkningar i yttrandefriheten. Det är en skrämmande tanke, i vart fall för Moderata Samlingspartiet, att det i framtiden skall vara möjligt för staten att motivera inskränkningar i yttrandefriheten med hänvisning till begrepp som "mörkertal".

Ett viktig skäl för att ändå gå vidare och faktiskt kriminalisera uttalanden som hånar eller hotar homosexuella som grupp, är att man, genom detta, kan förhindra andra brott med homofoba inslag. Man kan då argumentera att kriminaliseringen görs med "hänsyn till förebyggande och beivrande av brott".

I utredningsmaterialet finns det inte något som ger stöd för antagandet att den begärda inskränkningen i yttrandefriheten på något sätt kommer ha effekt på den vålds-, förtals- eller förolämpningsbrottslighet som homosexuella utsätts för.

Enligt majoriteten "kan det långt ifrån uteslutas att den förekommande agitationen mot homosexuella påverkar omfattningen av såväl våld och

hot som andra trakasserier och kränkningar av homosexuella på grund av deras sexuella läggning”.

”Långt ifrån uteslutat” är i juridisk mening knappast vad man kan kalla ett styrkt samband mellan den föreslagna begränsningen och de företeelser man vill förhindra. Med ett så löst antagande till grund för den föreslagna lagstiftningen kan kravet på proportionalitet i regeringsformen inte anses uppfyllt.

2 kap 13 § regeringsformen tillåter visserligen att inskränkningar görs i yttrandefriheten, dock endast ”med hänsyn till (...) förebyggandet och beivrandet av brott.” Ett grundläggande krav på en sådan inskränkning i yttrandefriheten måste vara att den åtminstone kan förmodas ha någon faktisk betydelse för syften man anger som skäl till inskränkningen.

Detta krav följer även av den proportionalitetsprincip som slås fast i 2 kap 12 § 2 st 2 p RF. Enligt denna får en begränsning i yttrandefriheten ”aldrig gå utöver vad som anses nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den”.

I detta måste ligga ett krav på att begränsningen på något sätt kan visas ha förutsättningar att uppnå sitt ändamål. Om majoriteten anser att förebyggandet av våld mot homosexuella är ändamålet med begränsningen i yttrandefriheten måste de på ett mer övertygande sätt visa på sambanden mellan hets mot homosexuella och våldet med homofobiska inslag.

Liksom majoriteten anser jag det oacceptabelt att någon person utsätts för hot eller våld på grund av sin homosexualitet och det finns anledning att med kraft reagera på detta. Dock kan det inte genom föreliggande utredningsmaterialet anses vara utrett att den föreslagna inskränkningen i yttrandefriheten kommer ha någon effekt på de 20-30 våldsbrott med homofobiska inslag som inträffar årligen.

Genom förtalsparagrafen är alla individer skyddade mot tillmälen med syfte att förnedra en enskild individ. Homosexuella individer skall inte behöva bli kallade saker offentligt. Därför är de, på samma sätt som andra medborgare, skyddade mot det genom förtalsparagrafen.

Genom paragrafen om uppvigling är alla yttranden på offentlig plats som uppmuntrar till brott straffbara. Man kan därför inte uppmana till folkmord, misshandel eller förföljelse offentligt.

Genom paragrafen om förargelseväckande beteende hindras nazister och andra att uttrycka sina åsikter i syfte att förarga.

Det finns således många åsiktsneutrala lagrum att åberopa när dessa grupper skall bekämpas. Det stora flertalet av de aktiva inom dessa organisationerna är dels kriminellt benägna även i övrigt, dels drivna av sitt ungdomliga oförstånd eller bristande mogenhet.

Genom straffskärpningar och effektivare polisinsatser kan man komma åt dessa företeelser utan att inskränka yttrandefriheten.

Majoriteten är noga med att framhålla att de inte vill förbjuda en seriös diskussion om homosexualitet. Men så som hets mot folkgrupparagrafen kommit att tolkas påkallar en viss försiktighet. Våra domstolar har inte kunnat dra en tydlig linje mellan vad som är ett lagligt utnyttjande av yttrandefriheten och vad som skall vara straffbart beteende. Denna osäkerhet är olycklig. Det visar inte minst den genomgång av praxis som presenteras i föreliggande utredning.

Vidare är det problematiskt att hets mot homosexuella föreslås bli straffbart, men inte hets mot någon annan sexuell läggning. Brottet hets mot folkgrupp gör inte någon skillnad mellan olika folkgrupper eftersom alla folkgrupper åtnjuter skydd. Någon anledning till att i lag särskilja en sexuell läggning på det här viset finner jag märklig och utgör ett avsteg från hur den aktuella paragrafen i övrigt är utformad. Lagstiftningen riskerar att få oöverblickbara konsekvenser. Dessutom riskerar den föreslagna begränsningen i yttrandefriheten att få konsekvenser för yttranden i angelägenheter som har ett särskilt skydd i regeringsformen.

Det framgår av regeringsformen 2 kap 13 § 2 st att det vid bedömningen av de begränsningar som får ske särskilt skall beaktas vikten av största möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i bland annat politiska och religiösa angelägenheter.

Utredning går förbi detta krav på särskilt beaktande av yttrandefrihet i religiösa angelägenheter. Det är trots allt inte endast nynazister som har åsikter om homosexualitet. Många religiösa grupper är med stöd av sina heliga skrifter starkt kritiska mot homosexualitet. Det framgår av de redovisade remissvaren från några organisationer att förekomsten av ”andligt våld” är vanligt i insändare från vissa präster och predikanter.

Oavsett innehållet i dessa åsikter kan man inte komma ifrån att de utgör ett uttryck för en religiös övertygelse och att de grundas i bibeltexter som helt nyligen varit föremål för en nyöversättning sanktionerad av staten. Jag utgår från att dessa avsnitt inte kommer att omfattas av den föreslagna inskränkningen i tryckfriheten. Men i vilken utsträckning kommer andra religiösa texter eller uttalanden grundade i dessa bibeltexter begränsas? Konsekvenserna är som sagt oöverblickbara, och detta på ett område där grundlagen särskilt framhåller vikten av största möjliga yttrandefrihet.

Den hedervärda målsättningen att angripa nynazismen och deras hatfyllda budskap, riskerar alltså att även drabba andra grupper. Grupper som i övrigt inte utgör något hot mot samhället eller mot homosexuella rent fysiskt, men vars budskap möjligen kan anses vara kränkande mot homosexuella. Priset för den egna yttrandefriheten är dock att man även accepterar andras rätt att ge uttryck för deras uttryck.

Förbudet mot hets mot folkgrupp har med all önskvärd tydlighet visat att det inte går att kriminalisera bort dessa åsiktsyttringar som en majoritet av oss finner avskvärd. Rasister och nazister hyser förakt och hat för en

rad människogrupper och företeelser. Varje gång de yttrar sig hörs bara hat. Men hur skall vi kunna förbjuda allt som de hatar? Syndikalister och kommunister är en annan måltavla för nazister, skall hets mot dem bli nästa straffbara område?

Jag reserverar mig således mot förslaget om att kriminalisera hets mot homosexuella (avsnitt 18.6)

Hets mot folkgrupp och grovt förargelseväckande beteende

Även om jag anser det riktigt att låta några av de åsiktsyttringar som Högsta Domstolen 1996 bedömde som hets mot folkgrupp få en något mildare rubricering, kan jag ändå inte ställa mig bakom förslaget i avsnitt 17.9.2.

Skrivningen ”som kan förknippas med brott mot mänskligheten” är en skrivning som jag emellertid inte kan acceptera. Varje år går ett minskande antal svenskar under röda fanor på samma sätt som skedde under hela det Sovjetiska styret av Ryssland. Dessa demonstrationer med tillhörande symboler, röda fanor, hammare och skäror, ägde även rum i de ockuperade Baltikum och i de östeuropeiska diktaturerna. Helt klart kan man förknippa dessa röda fanor och symboler med de brott mot mänskligheten som ägde rum i dessa länder. Vissa partier i Sverige hyllar fortfarande Lenin och ger ut hans verk. Med den föreslagna skrivningen skulle detta bli straffbart.

Ännu en gång, Moderata Samlingspartiet kan inte acceptera att man kriminaliserar de åsikter vi bildade vårt parti för att bekämpa.

Förtäckt hot

Det förekommer att bl a medlemmar i mc-gäng ägnar sig åt indrivning av verkliga eller konstruerade fodringar. Inte sällan sker detta genom användande av olika former av hot. Det är också vanligt att personer hotar poliser och andra tjänstemän och att de genom hot försöker skrämman vittnen och andra som skall höras inför domstol till tystnad. Det är dock svårt att dra gränsen för vad som kan bedömas som en icke-rättsstridig uppmaning att betala en skuld och vad som kan uppfattas som ett hot om våld eller annan brottslig gärning.

Idag finns en allmän straffbestämmelse i 4 kap 4§ BrB till skydd för individens handlingsfrihet. Enligt bestämmelsen döms den för olaga tvång som tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något. I 17 kap BrB finns bestämmelser om brott mot allmän verksamhet, om våld eller hot mot tjänsteman, förgripelse mot tjänsteman och övergrepp i rättsak. För det

senare föreslår utredningen att straffet skall skärpas och jämföras med brottet mened.

Hot kan framföras och uttryckas på olika sätt och hoten kan vara mer eller mindre tydliga. När det gäller sättet på vilket ett hot framförs så kan det ske genom ord, att lyfta ett vapen eller andra former t ex överlämnande av en bild med ett hotfullt innehåll. Ett flertal rättsfall ger exempel på olika former av hot och hur olika hot kan vara av varierande tydlig grad. Det är oklart var gränsen, i objektiva hänseende, går mellan straffbara hot och uttalanden eller beteenden som inte kan anses utgöra straffbara hot.

Utredningens majoritet vill förslå att bestämmelserna i BrB om olaga tvång, olaga hot, utpressning, hot mot tjänsteman samt övergrepp i rättsak ändras genom att det i lagtexten görs ett tillägg som anger att såväl öppna som förtäckta hot skall vara straffbara.

Jag anser att de klandervärda beteenden som finns kan vara svåra att komma åt med bestämmelsen om olaga hot. Det är möjligt att flera av exemplen i utredningen är straffbara med den lagstiftningen som finns idag. Svårigheten ligger i att avgöra om vissa beteenden är av sådan art att de kan bedömas som hot om brottslig gärning. Denna bedömning bör vara en uppgift för rättstillämpningen. Man bör därför avvakta en prövning i domstol innan man vidtar lagstiftningsåtgärder. Jag reserverar mig därför mot förslaget i avsnitt 19.3 om ändring i bestämmelserna om olaga hot m.m.

Särskilt yttrande av Göran Magnusson, Siw Persson, Margareta Sandgren och Alice Åström

Hets mot homosexuella

Vi stödjer förslaget om att kriminalisera hets mot homosexuella som grupp. Det är bra att vi nu har nått en bred enighet i frågan.

Som har framgått av texten i avsnitt 18.6.3 kan man diskutera om förslaget bör begränsas till att avse endast skydd för gruppen homosexuella. Önskemål har också under senare tid framförts från bl.a. företrädare för RFSL om att även skydd för bisexuella och s.k. transpersoner (transvestiter, transsexuella och andra med ett genusuttryck som skiljer sig från samhällets gängse normer) skall innefattas i den förslagna kriminaliseringen. Vi anser att det finns goda skäl för att på något sätt inkludera även dessa grupper. Det skulle eventuellt kunna ske genom att man i lagtexten ger skydd mot kränkningar på grund av *sexuell läggning*.

Med hänsyn till att 1999 års diskrimineringsutredning har i uppdrag att behandla bl.a. frågan om användningen av termen *sexuell läggning* i all lagstiftning, anser vi emellertid att man tills vidare bör stanna vid en utvidgning av det kriminaliserade området till att avse hets mot gruppen homosexuella. Nu är det viktigt att ta ett första steg och göra det straffbart att hetsa mot homosexuella även som grupp.

Särskilt yttrande av Hans-Gunnar Axberger, Nils Jareborg, Barbro Jönsson, Agneta Lindelöf och Magnus Törner

Vi ansluter oss till de rättsliga bedömningar som redovisas i den reservation som avgivits av Martin Borgeke m.fl. Vi bedömer det förslag som förordas av reservanterna som en försiktig utvidgning av straffansvaret för organiserad brottslighet och anser det fullt godtagbart från rättssäkerhets-synpunkt. Vi anser inte heller att det rättsligt sett kan utgöra hinder mot sådan politisk opinionsbildning som omtalas i kommitténs direktiv. Därvid utgår vi från att det inte, lika litet som i mc-gäng och rasistiska organisationer, kan betraktas som legitimt om det inom en politisk rörelse förekommer sådan allvarlig brottslighet som förslaget avser.

Kommittédirektiv

Brottslighet med anknytning till vissa organisationer, m.m.

Dir.
1998:66

Beslut vid regeringssammanträde den 20 augusti 1998.

Sammanfattning av uppdraget

En parlamentariskt sammansatt kommitté tillsätts med uppdrag att utreda frågor om straffansvar för deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet samt vissa andra frågor med anknytning härtill.

Bakgrunden till uppdraget är bl.a. händelser på senare tid med anknytning till vissa s.k. mc-klubbar, rasistiska organisationers verksamhet samt det internationella samarbetet när det gäller att bekämpa organiserad brottslighet.

Kommittén skall överväga om det bör göras straffbart att aktivt delta i organisationer som har brottslighet som ett väsentligt inslag i sin verksamhet. Sådant aktivt deltagande kan t.ex. bestå i finansiering av organisationen, upplåtelse av lokal till denna eller aktivt stöd på annat sätt, dock inte enbart genom medlemskap. I det sammanhanget skall utredningen även överväga om den nuvarande bestämmelsen om hets mot folkgrupp är tillräcklig för att hindra rasistiska organisationer från att verka.

Vidare skall kommittén överväga frågan om den numera föråldrade lagen om förbud mot politiska uniformer bör ersättas med ett nytt förbud mot att bära uniform eller uniformsliknande klädsel för att markera politisk meningsriktning.

Dessutom skall kommittén ta upp frågan om att straffbelägga hets mot homosexuella, och granska argumenten för och emot en sådan kriminalisering.

Kommittén skall redovisa sitt uppdrag senast den 31 oktober 2000.

Bakgrund

Inledning

Brottslighet som sker i organiserad form har alltmer kommit i fokus, både i den kriminalpolitiska debatten i Sverige och inom olika internationella forum som sysslar med rättsliga frågor.

I Sverige är det framför allt verksamheten inom vissa mc-klubbar som har uppmärksammats. Ett flertal allvarliga våldsbrott har inträffat med anknytning till sådana klubbar. I många fall har skjutvapen och sprängämnen kommit till användning.

Organiserad brottslighet har sedan lång tid tillbaka förekommit i andra länder, bl.a. i södra Europa. Den brottsligheten har tagit sig betydligt allvarligare uttryck än i Sverige, bl.a. genom att infiltrera statsapparaten. Det finns också tecken som tyder på att den organiserade brottsligheten i Öst- och Centraleuropa har utvecklats mycket kraftigt under de senaste åren. Den organiserade brottsligheten kan innefatta kriminalitet av skilda slag, inte minst narkotikabrott och ekonomisk brottslighet.

Vidare har det under senare år växt fram organisationer och grupper som har en klart rasistisk ideologi och som har låtit denna komma till uttryck i brottsliga handlingar. Såväl i Sverige som internationellt har sådana organisationer ägnats mer och mer uppmärksamhet och särskilt bland utsatta grupper börjat betraktas som ett allt allvarligare hot.

De organisationsmönster som nu kan iakttas ställer samhället inför nya problem. Såväl de beskrivna mc-klubbarna som rasistiska organisationer utnyttjar det öppna samhällets friheter för att bedriva brottslig verksamhet. De ställer sig delvis utanför rättsordningen samtidigt som de, liksom alla medborgare, är tillförsäkrade rättssamhällets hela skydd.

Ofta är det så att samma grupper som sprider rasistisk propaganda också uppmanar till våld och annan förföljelse av homosexuella. Även förföljelse av personer med homosexuell läggning kan därför sägas utgöra brottslighet med anknytning till organisationer. Detta aktualiserar frågan om en straffrättslig reglering av hets mot homosexuella.

Gällande lagstiftning

Deltagande i brottslighet som sker i organiserad form kan i viss utsträckning beivras med stöd av reglerna om förberedelse, stämpling och medverkan till brott. I 23 kap. 2 § första stycket brottsbalken föreskrivs att den som med uppsåt att utföra eller främja brott lämnar eller tar emot pengar eller annat såsom förlag eller vederlag för brott eller på visst sätt befattar sig med närmare angivna brottsverktyg skall, i de fall det är särskilt föreskrivet, dömas för förberedelse till brott. Enligt andra stycket skall i fall

där det särskilt anges dömas för stämpling till brott. Med stämpling avses att någon i samråd med annan beslutar gärningen, eller att någon söker anstifta annan eller åtar sig eller erbjuder sig att utföra gärningen.

Av 23 kap. 4 § brottsbalken följer att ansvar enligt balken inte skall ådömas endast den som utfört en gärning utan också annan som har främjat gärningen med råd eller dåd. Detta gäller även beträffande gärningar som är straffbelagda i andra lagar eller författningar, om fängelse ingår i straffskalan för dessa.

I fråga om sammanslutningar som måste anses vara avsedda att utgöra eller med hänsyn till sin beskaffenhet och det ändamål för vilket de är bildade lätt kan utvecklas till ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka och som inte med vederbörligt tillstånd förstärker försvaret eller ordningsmakten, finns en särskild bestämmelse om straffansvar. Enligt 18 kap. 4 § brottsbalken döms den som bildar eller deltar i en sådan sammanslutning eller för en sådan sammanslutning tar befattning med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning, upplåter lokal eller mark för dess verksamhet eller understödjer den med pengar eller på annat sätt, för olovlig kärverksamhet till böter eller fängelse i högst två år.

Enligt 16 kap. 8 § brottsbalken döms den som, i uttalande eller i annat meddelande som sprids, hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år. I ringa fall är straffet böter. Med spridning avses överförande av budskapet till andra personer utanför den helt privata sfären. Detta innebär att spridning också inom en sammanslutning kan omfattas av straffansvaret. Spridning kan ske muntligen eller skriftligen men också på annat sätt, t.ex. genom åtbörder eller genom bilder.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1996 s. 577 slagit fast att bärande av symboler som kan förknippas med nazisternas förföljelse av judar och andra folkgrupper före och under andra världskriget kan utgöra hets mot folkgrupp.

Tidigare har bärande av bl.a. nazistiska symboler, såsom t.ex. hakkors, ansetts kunna bestraffas enligt lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer. Det har emellertid kommit att ifrågasättas huruvida den lagen, med hänsyn bl.a. till sin generella utformning, är förenlig med regeringsformens bestämmelser om yttrandefrihet och det har förekommit att åtal enligt lagen har ogillats på den grunden. Lagen torde numera vara att betrakta som obsolet. Även om Högsta domstolen till en del klarlagt rättsläget när det gäller hets mot folkgrupp får det alltså anses råda viss oklarhet om och i så fall i vilken utsträckning det är straffbart att bära uniform eller liknande klädsel för att utmärka sin politiska meningsriktning.

Hets mot folkgrupp är straffbart även när sådana yttranden sprids i tryckta skrifter, filmer, radio och TV och andra medier som omfattas av

tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen (7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen och 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen).

Enligt 29 kap. 2 § 7 brottsbalken skall såsom en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet hos ett brott, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet. Med annan liknande omständighet avses bl.a. sexuell läggning (prop. 1993/94:101 s. 22).

Det finns inte i lagstiftningen någon bestämmelse om hets mot homosexuella som motsvarar den om hets mot folkgrupp. Kränkande eller hotfulla uttalanden med anspelning på en persons homosexuella läggning kan dock i en del fall vara straffbara enligt bestämmelserna i brottsbalken om förolämpning (5 kap. 3 §), förtal (5 kap. 1 och 2 §§) eller olaga hot (4 kap. 5 §). Att bland allmänheten uppmana till våld eller andra brottsliga gärningar mot homosexuella kan också vara straffbart såsom uppvigling enligt 16 kap. 5 § brottsbalken.

Internationellt samarbete

Inom det internationella samarbetet har det vid ett flertal tillfällen framförts förslag om att det skall vara straffbart redan att vara medlem i en organisation som sysslar med brottslig verksamhet. Vissa länder har också infört straffbestämmelser av detta slag.

Inom EU utarbetade den s.k. högnivågruppen under våren 1997 en rapport om organiserad brottslighet. Rapporten har godkänts av ministerrådet. Frågan om åtgärder mot organiserad brottslighet har därefter behandlats i den s.k. tvärsektoriella gruppen mot organiserad brottslighet. Gruppen har bl.a. utarbetat en gemensam åtgärd avseende kriminalisering av deltagande i kriminella organisationer. Den gemensamma åtgärden är för närvarande under behandling i ministerrådet och kan förväntas bli antagen inom kort.

Även inom FN är bekämpning av organiserad brottslighet ett ämne på dagordningen. På rekommendation av FN:s brottsförebyggande och straffrättsliga kommission och ECOSOC beslöt Generalförsamlingen i resolution 52/85 att tillsätta en öppen arbetsgrupp med uppgift att utarbeta en internationell konvention med åtgärder mot organiserad brottslighet.

När det gäller bekämpningen av mc-brottslighet har de nordiska justitieministrarna initierat ett samarbete på tjänstemannanivå som har resulterat i en rapport. Denna tar bl.a. upp lagstiftningsfrågor. Något förbud mot medlemskap i organisationer har emellertid inte föreslagits i det sammanhanget.

Vissa tidigare överväganden.

Frågan om förbud mot deltagande i rasistiska organisationer har övervägts vid flera tidigare tillfällen, främst med anledning av innehållet i FN:s konvention för avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Senast har frågan behandlats i regeringens proposition 1993/94:101. I propositionen gjordes bedömningen att svensk lagstiftning uppfyller konventionens krav i och för sig. Regeringen menade bl.a. att lagstiftningen redan medför att varje yttring av rasism är förbjuden och att lagstiftningen därför är tillräcklig för att i praktiken tvinga organisationer som främjar rasdiskriminering till passivitet.

I propositionen föreslog regeringen införandet av den särskilda straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken. Denna trädde i kraft den 1 juli 1994. Utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering, vars delbetänkande låg till grund för regeringens överväganden, hade även föreslagit att en ny straffbestämmelse avseende organiserad rasism och stöd åt organiserad rasism skulle föras in i brottsbalken. Enligt förslaget skulle det göras straffbart att delta i, bilda eller stödja en sammanslutning som, genom att medverka i eller uppmana till brottslighet som innebär våld, hot eller tvång, måste anses förfölja folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Regeringen gjorde emellertid bedömningen att utredningens förslag inte borde genomföras, bl.a. med hänsyn till rättssäkerhetsaspekten samt till risken för att bestämmelsen inte skulle få avsedd effekt.

I april 1996 publicerade Justitiedepartementet promemorian Förbud mot rasistiska symboler m.m. (Ds 1996:33). I promemorian föreslogs att lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer skall upphävas och ersättas med en ny straffbestämmelse i brottsbalken. Enligt förslaget skall det vara straffbart att, på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt, offentligt bära eller annars offentligt bruka symboler som kan förknippas med allvarlig förföljelse av folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Samtidigt gjordes bedömningen i promemorian att det inte skall införas något nytt förbud mot att bära uniform eller likartad klädsel, motsvarande det som finns i lagen om förbud mot politiska uniformer.

Promemorian har remissbehandlats, men har inte lett till lagstiftning. Med hänsyn till utgången i rättsfallet NJA 1996 s. 577 får anses att det för närvarande inte finns något behov av ett specifikt förbud mot att bära rasistiska symboler. Något ställningstagande i frågan om att upphäva lagen om förbud mot politiska uniformer föreligger emellertid inte.

Straffansvarsutredningen överlämnade i januari 1997 sitt betänkande Straffansvarets gränser (SOU 1996:185). I betänkandet behandlas bl.a. frågan om fleras deltagande i brott. Utredningen har därvid granskat med-

verkansansvaret enligt brottsbalken och förslagit vissa förändringar. Betänkandet har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Justitiedepartementet. Ett förslag kan komma att remitteras till Lagrådet tidigast under våren 1999.

Frågan om det bör vara straffbart att uttrycka hot och missaktning mot homosexuella såsom grupp har behandlats av riksdagen vid ett flertal tillfällen. Senast togs frågan upp i ju-stitieutskottets betänkande 1996/97:JuU7. Utskottet instämde i ett tidigare uttalande av konstitutionsutskottet, enligt vilket en sådan kriminalisering skulle innebära en omotiverad inskränkning i den grundlagsskyddade tryck- och yttrandefriheten med svåröverblickbara konsekvenser samt att man inte kunde bortse från att en lagändring skulle kunna leda till att de homosexuella på ett sätt som många av dem inte önskar pekades ut som en speciell grupp i samhället. Det framhölls också att bestämmelserna i brottsbalken om förolämpning, uppvigling och olaga diskriminering borde utgöra tillräckliga medel för att komma åt nedsättande uttalanden om homosexuella som individer.

Behovet av en översyn

Organiserad brottslighet

Det straffrättsliga sanktionssystemet bygger i princip på individuellt ansvar. Detta innebär att brottslighet som sker i organiserad form är särskilt svåråtkomlig för rättsväsendet. Även om brottsligheten kan härledas till en viss organisation är det ofta oklart vem eller vilka enskilda personer som är ansvariga. En hierarkisk uppbyggnad av organisationen och en stark lojalitet hos medlemmarna bidrar till att ytterligare försvåra för rättsväsendet i detta hänseende.

I viss utsträckning kan dessa svårigheter mötas med förbättrade spanings- och utredningsmetoder samt med utvidgade möjligheter att tillgripa straffprocessuella tvångsmedel. Om olika grupper sätter i system att utnyttja organisationens form för att begå allvarliga brott kan emellertid detta leda till en ohållbar situation. Inget samhälle kan i längden acceptera en ordning som innebär att personer med framgång kan ställa sig utanför lagen. Det kan förutses att en sådan situation skulle leda till krav på mycket långtgående motåtgärder, som på ett negativt sätt skulle påverka såväl den enskildes rättssäkerhet som möjligheterna att bibehålla ett öppet och demokratiskt samhälle.

Det framstår därför som ytterst angeläget att det i lagstiftningen erbjuds tillräckliga möjligheter att ingripa mot organiserad brottslighet innan den fått en alltför stor spridning. Givetvis bör den befintliga lagstiftningen så långt som möjligt användas för att bekämpa sådan brottslighet. Så sker

också. Det vore emellertid knappast försvarligt med tanke på de nya problem som den organiserade brottsligheten innebär för samhället att underlåta att också analysera om ny lagstiftning behövs för att kunna ingripa på ett effektivt sätt mot sådan brottslighet. Det som särskilt bör undersökas är i vilken utsträckning personer inom de aktuella organisationerna gör sig skyldiga till straffvärda förfaranden som i dag faller utanför det straffbara området. Därvid bör också tas hänsyn till vilka konsekvenser det kan få om sådana personer samtidigt tillhör yrkeskategorier som i vissa situationer har rätt att bruka våld, t.ex. polis eller militär.

Även det internationella samarbetet mot organiserad brottslighet ger anledning att överväga om det behövs ny lagstiftning i Sverige på området. Allvarlig organiserad brottslighet, som kan innefatta även ekonomisk brottslighet, har ofta internationella inslag. Det är därför viktigt att myndigheterna i olika länder kan samarbeta på ett effektivt sätt. I vissa fall kan detta kräva att lagstiftningen i de olika länderna är likartad eller att det i vart fall finns straffbestämmelser som i någon mån motsvarar varandra.

Att som i vissa länder införa straffansvar för själva medlemskapet i vissa organisationer bör inte komma i fråga för Sveriges del. En sådan kriminalisering skulle utgöra ett alltför stort ingrepp i föreningsfriheten och skulle dessutom kunna komma att träffa förfaranden som helt saknar straffvärde. Däremot finns det anledning att mot bakgrund av vad som tidigare sagts överväga gränsdragningen vad gäller medverkansansvaret vid brottslighet som organiseras eller på annat sätt främjas av en sammanslutning. Vad som ligger närmast till hands är att straffbelägga även sådan mer indirekt medverkan som sker i form av aktivt deltagande i en sammanslutning som har brottslighet som ett väsentligt inslag i sin verksamhet. Exempel på aktivt deltagande kan vara att bidra till finansieringen av verksamheten eller att upplåta en lokal till sammanslutningen.

Närmare om hets mot folkgrupp

I detta sammanhang aktualiseras också frågan om rasistiska organisationers möjligheter att verka. Som tidigare nämnts har Sverige intagit positionen att bl.a. straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp i 16 kap. 8 § brottsbalken i praktiken tvingar rasistiska organisationer till passivitet och att Sverige därför uppfyller kraven i FN:s rasdiskrimineringskonvention även utan att ha något uttryckligt förbud mot rasistiska organisationer. Det har inte framkommit något som ger anledning att nu ompröva denna ståndpunkt i och för sig.

Säkerhetspolisen har i sin rapport *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet under 1994 och 1995* redovisat statistik bl.a. över brott med rasistiska inslag och brott med koppling till högerextrema organisationer och grupperingar och/eller till skinheadrörelsen. Rapporten ger inte stöd för att

det förekommer rasistiska och/eller högerextrema organisationer i Sverige som skulle kunna utgöra något reellt hot mot vårt demokratiska statskick. Det framgår att endast en liten del av den brottslighet med rasistiska inslag som förekommer har sådan anknytning till sammanslutningar att brottsligheten kan anses som organiserad. Enligt rapporten kan det också ifrågasättas om de aktuella sammanslutningarna uppfyller kriterierna för att utgöra organisationer i egentlig mening, eller om de bör betecknas som mer eller mindre välstrukturerade kamratgäng.

Förekomsten av sammanslutningar med rasistisk inriktning och dessas möjligheter att verka bör emellertid belysas närmare. En viktig fråga i det sammanhanget är, i belysning av senare tids samhällsutveckling, med vilken grad av effektivitet bestämmelsen om hets mot folkgrupp förmår hindra att sådana sammanslutningar utvecklas och växer sig starka. Med utgångspunkt häri bör sedan bedömas om det föreligger behov ytterligare lagstiftning på området.

Förbud mot politiska uniformer

En fråga med anknytning till rasistiska sammanslutningars verksamhet är om det bör vara straffbart att använda uniform eller liknande klädsel för att markera politisk eller ideologisk samhörighet. Som tidigare nämnts får lagen om förbud mot politiska uniformer anses vara överspelad. I viss mån kan bestämmelsen om hets mot folkgrupp tänkas vara tillämplig i stället, t.ex. om någon bär uniform med en klart nazistisk prägel och därigenom kan sägas sprida ett meddelande med samma innehåll som den nazistiska ideologin. Det kan emellertid finnas anledning att närmare överväga om det med hänsyn bl.a. till förekomsten av och innehållet i vissa rasistiska manifestationer behövs ett direkt förbud mot sådan uniformering. Utgångspunkten skall dock vara att sådan mer reklambetonad uniformering som i dag förekommer bl.a. i samband med valkampanjer inte skall falla under ett eventuellt förbud.

Hets mot homosexuella

Som tidigare nämnts har vid ett flertal tillfällen frågan väckts om inte också hets mot homosexuella bör kriminaliseras på motsvarande sätt som hets mot folkgrupp. Det förekommer att samma grupperingar som sprider rasistisk propaganda också sprider meddelanden som innefattar hot mot eller missaktning av homosexuella. Indirekt kan sådana meddelanden uppmana till våld mot homosexuella utan att det sker på ett så uttryckligt sätt att ansvar för uppvigling kan komma i fråga.

Kraven på kriminalisering av hets mot homosexuella har hittills avvisats med hänsyn främst till den inskränkning av yttrandefriheten som detta skulle innebära. Eftersom en motsvarande inskränkning har ansetts moti-

verad för att hindra spridning av hot eller uttryck för missaktning av folkgrupper eller andra sådana grupper av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, kan emellertid denna inställning ge intryck av att homosexuella som grupp skulle vara mindre skyddsvärd än t.ex. invandrare. Så är givetvis inte fallet. Det finns i stället ett antal andra faktorer som kan anföras emot en sådan kriminalisering. Bl.a. kan det antas att en kriminalisering av hets mot homosexuella skulle medföra större gränsdragningssvårigheter än den nuvarande bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Det kan t.ex. ifrågasättas hur en eventuell kriminalisering bör förhålla sig till nedsättande omdömen som inte uttryckligen avser homosexuella som grupp utan mer tar sikte på homosexualitet som företeelse. Dessutom finns det en risk att ett eventuellt förbud hämmar en öppen debatt om homosexuella och deras villkor på ett sådant sätt att fördomar om homosexualitet konserveras.

Det finns emellertid behov av att på ett mera systematiskt sätt än vad som tidigare skett inventera och granska de skäl som talar för och emot kriminalisering av hets mot homosexuella. Om det visar sig att en sådan grundlig analys leder till slutsatsen att en kriminalisering bör genomföras måste också den lagtekniska utformningen övervägas mycket noggrant.

Uppdraget

Kommittén skall med utgångspunkt i vad som tidigare redovisats överväga frågan om straffansvar för deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet samt undersöka om bestämmelsen om hets mot folkgrupp är tillräcklig för att hindra rasistiska organisationer från att verka. Vidare skall kommittén överväga om lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer bör ersättas av ett nytt förbud mot att bära viss klädsel för att markera politisk meningsriktning. Kommittén skall också behandla frågan om hets mot homosexuella.

Närmare om innehållet i uppdraget

När det gäller frågan om aktivt deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet ingår det i uppdraget att definiera vilka former av organisationer eller sammanslutningar som en eventuell kriminalisering skall kunna avse samt att ta ställning till vilka kriterier som bör användas för att avgöra om en organisation eller sammanslutning skall anses syssla med brottslig verksamhet. Vidare skall kommittén ta ställning till om en eventuell kriminalisering bör ta sikte på samtliga typer av brottslig verksamhet inom ramen för en organisation eller om endast vissa brottstyper, som kan anses särskilt farliga när de sker i organiserad form, bör omfattas. Kommittén skall överväga vilken funktion en utvidgad kriminalisering kan

fylla när det gäller att hindra personer, som på grund av sin anknytning till de aktuella organisationerna är olämpliga till det, från att utöva yrken i vilka användning av våld kan ingå, t.ex. polis eller militär. I uppdraget ingår också att se till att en eventuell kriminalisering utformas så att Sverige i möjligaste mån kan leva upp till nuvarande och förestående internationella åtaganden på området.

I fråga om rasistiska organisationers eller sammanslutningars verksamhet skall utredningen, i belysning av senare tids samhällsutveckling, undersöka och bedöma om bestämmelsen om hets mot folkgrupp är tillräcklig för att hindra sådana föreningar från att utvecklas och växa sig starka. Om så inte är fallet skall utredningen ta ställning till om en skärpning kan åstadkommas genom en eventuell kriminalisering av aktivt deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet, eller om en skärpning i stället bör ske inom ramen för bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Därvid måste kommittén givetvis ägna särskild uppmärksamhet åt de tryck- och yttrandefrihetsrättsliga aspekterna. Tills vidare ingår det inte i uppdraget att göra någon allmän översyn av bestämmelsen om hets mot folkgrupp.

När det gäller frågan om förbud mot politiska uniformer bör kommitténs överväganden ha sin utgångspunkt i innehållet i promemorian Förbud mot rasistiska symboler m.m. (Ds 1996:33) samt i vad som framkommit vid remissbehandlingen av den. Kommittén skall undersöka hur ett eventuellt förbud skulle förhålla sig till gällande lagstiftning om t.ex. hets mot folkgrupp och olovlig kårverksamhet. Om kommittén kommer fram till att ett nytt förbud bör införas måste frågan om hur detta skall avgränsas ägnas särskild uppmärksamhet.

När det slutligen gäller hets mot homosexuella skall kommittén göra en sådan grundlig analys av argumenten för och emot en kriminalisering som tidigare har beskrivits. Kommittén bör givetvis även, i den utsträckning det är möjligt, ta reda på och beakta de homosexuellas egen uppfattning i frågan. Kommitténs överväganden skall även omfatta den särskilda regleringen i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.

Grundlagsskyddade fri- och rättigheter skall beaktas särskilt

Flertalet av de frågor som ingår i uppdraget berör grundlagsskyddade fri- och rättigheter, främst yttrandefriheten och föreningsfriheten, men även i någon mån demonstrationsfriheten och mötesfriheten. Inskränkning av grundlagsskyddade fri- och rättigheter bör inte ske annat än om det finns mycket starka skäl för det. Därvid måste beaktas att skyddet för sådana fri- och rättigheter inte enbart syftar till att tillförsäkra individen vissa grundläggande rättigheter utan också fyller en viktig funktion för att långsiktigt säkerställa demokratin i samhället. I fråga om var och en av de redovisade

frågorna måste således behovet av en utökad kriminalisering vägas mot intresset av att bibehålla grundlagsskyddade fri- och rättigheter oinskränkta. En sådan avvägning måste grundas på en bedömning av vilket reellt hot mot samhället den aktuella företeelsen utgör i ett längre tidsperspektiv. De alternativa medel som står till buds för att skydda samhället måste också vägas in.

Även om en inskränkning av t.ex. föreningsfriheten kan framstå som klart befogad med hänsyn till den för dagen rådande situationen måste också övervägas på vilket sätt inskränkningarna kan komma att användas i ett framtida och kanske annorlunda politiskt klimat. Redan i dag förekommer grupper som, för att uppnå politiska mål som i och för sig är accepterade i ett demokratiskt samhälle, använder sig av metoder som är brottsliga och genomför sina aktioner i organiserad form. Exempel på sådana grupper finns inom miljörörelsen och inom fredsrörelsen. Även om de brottsliga gärningarna som sådana givetvis måste beivras så kan det inte komma i fråga att ingripa mot deltagandet i eller stödet till sådana organisationer i och för sig. Detta skulle innebära att möjligheterna till politisk opinionsbildning skulle kringkärvas på sätt som vore oacceptabelt i ett demokratiskt samhälle.

När det gäller övriga frågeställningar - hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella samt förbud mot att bära uniformer - måste kommittén på motsvarande sätt överväga om en eventuell utvidgning av det kriminaliserade området riskerar att inskränka tryck- och yttrandefriheten i massmedier och övriga grundlagsskyddade fri- och rättigheter och om detta i så fall kan ske utan att viktiga demokratiska värden går förlorade.

Utredningsarbetet

Kommittén skall följa det internationella arbetet avseende åtgärder mot organiserad brottslighet, inom bl.a. EU, Europarådet och FN. Utredningen bör även studera lagstiftningen i några med Sverige jämförbara länder.

Kommittén skall också följa den fortsatta beredningen av Straffansvarsutredningens betänkande Straffansvarets gränser (SOU 1996:185) och i sitt arbete beakta resultaten härav.

I den mån kommittén föreslår lagändringar skall den utarbeta och lägga fram fullständiga lagförslag.

För kommitténs arbete gäller regeringens direktiv till kommittéer och särskilda utredare att redovisa regionalpolitiska konsekvenser av framlagda förslag (dir. 1992:50), att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23), att redovisa jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124) samt att redovisa konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet (dir. 1996:49).

Kommittén skall redovisa sitt uppdrag senast den 31 oktober 2000. Om kommittén finner det lämpligt kan en eller flera delfrågor redovisas tidigare i delbetänkanden.

(Justitiedepartementet)

Materialförteckning

Offentligt tryck

Propositioner och skrivelser

- 1970:87 Angående godkännande av konvention om avskaffande av rasdiskriminering, m.m.
- 1975/76:209 Fri- och rättigheter i grundlag
- 1981/82:58 Om ändring i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken (hets mot folkgrupp m.m.)
- 1984/85:32 Riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.
- 1986/87:124 Om de homosexuellas situation i samhället
- 1986/87:151 Ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m.
- 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m.
- 1993/94:101 Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet
- 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande
- 1994/95:217 Samlade åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten (skrivelse till riksdagen)
- 1995/96:217 Samlade åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten (skrivelse till riksdagen)
- 1996/97:135 Skärpning av straffet för övergrepp i rättssak
- 1996/97:171 Åtgärder mot organiserad och gränsöverskridande brottslighet (skrivelse till riksdagen)
- 1996/97:175 Ändringar i polislagen m.m.
- 1997/98:15 Ansvar för elektroniska anslagstavlor
- 1997/98:38 Lägesrapport om den ekonomiska brottsligheten (skrivelse till riksdagen)
- 1997/98:180 Lag om förbud mot diskriminering i arbetslivet p.g.a. sexuell läggning
- 1997/98:181 Ökade möjligheter att ingripa mot vissa mc-klubbar, m.m.

- 1998/99:19 Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, m.m.
- 1998/99:25 Lägesrapport i fråga om den ekonomiska brottsligheten (skrivelse till riksdagen)
- 1998/99:32 EU-bedrägerier och korruption
- 1998/99:60 Berättelse om verksamheten i Europeiska unionen under 1998 (skrivelse till riksdagen)
- 1998/99:65 Videokonferens i rättegång
- 1999/00:22 Lägesrapport i fråga om den ekonomiska brottsligheten (skrivelse till riksdagen)
- 1999/00:27 En skärpt vapenlagstiftning
- 1999/00:60 Berättelse om verksamheten i Europeiska unionen under 1999 (skrivelse till riksdagen)
- 1999/00:61 Internationell rättslig hjälp i brottmål
- 1999/00:70 Redogörelse för verksamheten inom Europarådets ministerkommitté år 1999 (skrivelse till riksdagen)

Utskottsbetänkanden

- 1980/81:JuU21 Om den ekonomiska brottsligheten
- 1986/87:SoU31 Om de homosexuellas situation i samhället
- 1992/93:KU2 Fri- och rättigheter m.m.
- 1993/94:KU2 Vissa yttrandefrihetsfrågor
- 1995/96:KU8 Fri- och rättigheter
- 1996/97:KU14 Fri- och rättigheter
- 1996/97:KU15 Vissa tryck- och yttrandefrihetsrättsliga frågor
- 1996/97:JuU7 Straffrättsliga frågor
- 1997/98:KU32 Fri- och rättighetsfrågor
- 1998/99:KU22 Tryck- och yttrandefrihetsfrågor
- 1998/99:JuU22 Straffrättsliga frågor
- 1999/00:JuU7 Straffrättsliga frågor
- 1999/00:KU11 Fri- och rättighetsskydd

Utredningsbetänkanden (SOU)

- 1981:38 Om hets mot folkgrupp
- 1983:70 Värna yttrandefriheten
- 1984:63 Homosexuella och samhället
- 1984:15 Ekonomisk brottslighet i Sverige
- 1986:13-15 Påföljd för brott
- 1989:13-14 Mångfald mot enfald
- 1991:75 Organiserad rasism (+ remissammanställning, dnr Ju 92-2544)

1992:61	Ett reformerat åklagarväsende
1996:84	Ekobrottsforskning
1996:185	Straffansvarets gränser
1997:127	Straffansvar för juridiska personer
1998:40	Brottsoffer
1998:44	En samlad vapenlagstiftning
1998:46	Om buggning och andra hemliga tvångsmedel
1998:47	Bulvaner och annat
1999:10	Demokratins förgörare
1999:147	Effektivare förverkandelagstiftning
2000:25	Den centrala polisen

Departementsserien (Ds)

1995:1	Vittnen och målsägande i domstol
1996:1	Effektivare ekobrottsbekämpning
1996:33	Förbud mot rasistiska symboler m.m. (+ remissvaren)
1997:51	Internationella ekobrott
1997:20	Europol
1998:35	Rasistiskt och främlingsfientligt våld
1999:56	Ömsesidig rättslig hjälp i brottmål
2000:3	Sveriges tillträde till 1996 års EU-konvention om utlämning

FN-dokument

- Konvention den 21 december 1965 om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (SÖ 1971:40)
- Resolutionerna 49/159 (23 december 1994) och 52/85 (12 december 1997) om utarbetandet av en internationell konvention med åtgärder mot organiserad brottslighet m.m.
- Förslag till FN-konvention mot transnationell organiserad brottslighet (juli 2000)

EU-dokument

- Rådets gemensamma åtgärd av den 15 juli 1996 om åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet
- Högnivågruppens handlingsplan (antagen av rådet den 28 april 1997) för bekämpande av den organiserade brottsligheten
- Amsterdamfördraget om ändring av fördraget om Europeiska unionen m.m.
- Rådets gemensamma åtgärd av den 5 december 1997 om införande av en ordning för utvärdering av tillämpning och genomförande på nationell nivå av internationella åtaganden i kampen mot den organiserade brottsligheten
- Rådets gemensamma åtgärd av den 19 mars 1998 om införandet av ett utbytes-, utbildnings- och samarbetsprogram riktat till personer med ansvar för kampen mot organiserad brottslighet (Falcone-programmet)
- Rådets gemensamma åtgärd av den 29 juni 1998 om inrättande av ett europeiskt rättsligt nätverk
- Rådets gemensamma åtgärd av den 29 juni 1998 om goda rutiner vid inbördes rättshjälp i brottmål
- Kommissionens handlingsplan mot rasism (mars-98)
- Rådets gemensamma åtgärd av den 21 december 1998 om att göra deltagandet i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater till ett brott

Rättspraxis

Högsta domstolen

NJA 1978 s. 3

NJA 1982 s. 129

NJA 1996 s. 577

NJA 1999 s. 275

NJA 1999 s. 480

NJA 1999 s. 702

Högsta domstolens dom 2000-07-07 i mål B 29/99

Hovrätterna och tingsrätterna

RH 1991:20

RH 1996:161-175

RH 1997:28

RH 1997:47

RH 1997:53

RH 1998:77

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom 1997-01-03 i mål B 1144/96

Svea Hovrätts dom 1998-02-17 i mål B 239/98

Hovrättens för Västra Sverige dom 1998-09-25 i mål B 922/98

Svea Hovrätts dom 2000-05-03 i mål B 145/00

Ett 40-tal tingsrättsdomar rörande hets mot folkgrupp

Rapporter från RKP, SÄPO, m.m.

- *Organiserad brottslighet i Sverige 1996* - RKP/KUT rapport 1997:11
- *Mc-relaterad brottslighet* - rapport i november 1996 från den s.k. mc-kommissionen i Malmö
- *Den kvalificerade kriminaliteten* - Hotbildsrapport 1997 - RKP/KUT rapport 1997:12
- *Organiserad brottslighet i Sverige 1997* - RKP/KUT rapport 1998:25
- *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet under 1997* - SÄPO-rapport
- *Regional hotbilda-bedömning för polismyndigheten i Stockholms län* - Länskriminalpolisen i Stockholm rapport nr 36 1998
- *Den mc-gängsrelaterade brottsligheten i Sverige 1998* - RKP/KUT rapport 1999:4
- *Organiserad brottslighet i Sverige 1998* - RKP/KUT rapport 1999:15
- *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet under 1998* - SÄPO-rapport
- *Hotbildsanalys 1999* - Länskriminalen i Stockholm (Dnr AA 191-34027/98)
- *Den mc-gängsrelaterade brottsligheten i Sverige 1999* - RKP/KUT rapport 2000:6
- *Organiserad brottslighet i Sverige 1999* - RKP/KUT rapport 2000:9
- *Verksamhetsåret 1999* - SÄPO
- *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet under 1999* - SÄPO-rapport

Litteratur

- Axberger, Hans-Gunnar: *Tryckfrihetens gränser* - akademisk avhandling (Stockholm 1984)
- Berg m.fl: *Brottsbalken - en kommentar* - Kap. 25-38
- Björge, Tore: *Racist and right-wing violence in Scandinavia* - akademisk avhandling (Oslo 1997)
- Holmqvist m.fl: *Brottsbalken - en kommentar* - Kap. 1-12
- Holmqvist m.fl: *Brottsbalken - en kommentar* - Kap. 13-24
- Jareborg, Nils: *Brotten* - första häftet - 2 uppl. (Stockholm 1984)
- Jareborg, Nils: *Brotten* - andra häftet - 2 uppl. (Stockholm 1986)
- Jareborg, Nils: *Brotten* - tredje häftet - 2 uppl. (Stockholm 1987)
- Jareborg, Nils: *Straffrättens ansvarslära* (Uppsala 1994)
- Lodenius, Anna-Lena & Wikström, Per: *Vit makt och blågula drömmar - rasism och nazism i Sverige* (Stockholm 1997)
- Lööw, Heléne: *Nazismen i Sverige 1980-1997* (Stockholm 1998)
- Nergelius, Joakim: *Konstitutionellt rättighetsskydd* - akademisk avhandling (Lund 1995)
- Sernhede, Ove (red.): *Olja, krom och manlig gemenskap - en antologi om bikerkulturen* (Göteborg 1998)
- Thompson, Hunter S: *Hell's Angels - a strange and terrible saga* (1966)
- Tiby, Eva: *Hatbrott* - akademisk avhandling (Stockholm 1999)
- Westerlund, Gösta: *Ordningsstörande brott* (Göteborg 1999)

Tidskriftsartiklar

- Bay, Joy: *Da organiseret kriminalitet blev indført i Danmark* (NTfK nr 3-4/98)
- Bull, Thomas och Heiborn, Anders: *Uniformsförbudet, tiden och grundlagen* (SvJT 1996 s. 328)
- Bull, Thomas och Heiborn, Anders: *Förargelseväckande yttrandefrihet?* (SvJT 1999 s. 568)
- Jareborg, Nils och Asp, Petter: *Kommentar till ordförandeskapets förslag ur straffrättsligt perspektiv* (SvJT 1997 s. 317)
- Nilsson, Hans G: *Tredje pelaren mellan Maastricht och Amsterdam* (SvJT 1999 s. 709)
- Nycander, Svante: *Några aspekter på hets mot folkgrupp* (Festskrift till Fredrik Sterzel 1999)

- Strömberg, Håkan: *Förbud mot politiska uniformer och rasistiska symboler - en svårknäckt nöt för lagstiftare och domstolar* (Förvaltningsrättslig Tidskrift 1997, häfte 1)
- Träskman, Per Ole: *En gemensam europeisk strafflag begränsar nationell kriminalpolitik* (BRÅ-rapport 1999:9)
- Träskman, Per Ole: *Corpus Juris - ett frestande eller främmande förslag till en enhetlig europeisk rättssfär* (NTfK 1997 s. 262)
- Wersäll, Fredrik: *Straffrättsligt samarbete inom Europeiska unionen* (SvJT 1997 s. 416)

Övrigt

- *Organiserad och ekonomisk brottslighet i Sverige - ett åtgärdsförslag - Rikspolisstyrelsens arbetsgrupp mot organiserad brottslighet* (AMOB 1977)
- *Eko-brott, Eko-lagar och Eko-domstolar* (BRÅ-rapport 1988:3)
- *Organiseret kriminalitet/Rockerkriminalitet - En handlingsplan från en arbetsgrupp inom det danska Justitsministeriet* (mars 1995)
- *Homosexuellas rättigheter* - Folkhälsoinstitutet (1995)
- *Kartläggning av lagstiftning och rättstillämpning beträffande rasistisk brottslighet* - Svenska Helsingforskommittén (augusti 1996)
- *Hat, hot, våld - utsatta homosexuella kvinnor och män* - Folkhälsoinstitutet (1996)
- *Rapport om de nordiske landes lovgivning m.v. til bekjempelse af alvorlig kriminalitet/rockerkriminalitet* - Arbetsgrupp under Nordiska Ämbetsmannakommittén för Lagstiftningsfrågor (maj 1997)
- *Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet* - NOU 1997:15
- *Kriminalitetsbilde og trusselvurdering* - KRIPOS, Norge (juli 1997)
- *RSS-rapporten - Orsaker till våld mellan intagna* - Kriminalvårdsstyrelsen (mars 1998)
- Rigsadvokatens i Danmark undersökning av möjligheterna att enligt den danska grundlagen begära Hells Angels och Bandidos upplösta genom dom (april 1998)
- *The criminal justice systems facing the challenge of organised crime* - International Review of Penal Law nr 3-4 1997
- *Homosexuell i dag* - Malin Backström (red.), Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, rapport 1998:1
- *Mc-kriminalitet, Års- og statusrapport 1998* - KRIPOS, Norge
- *Gäng bland intagna på kriminalvårdsanstalt* - Per Jaldung, specialarbete vid polishögskolan 1998

- *Kriminella mc-gäng: en transnationell hotbild* - Lina Svedin, FOA-rapport i februari 1999
- *Mc-brott* - BRÅ-rapport 1999:6
- *Den organiserade cigarettsmugglingen - Från ax till limpa* - två Brå-rapporter våren 1999 (ej numrerade)
- *Straffbarhet för deltagande i kriminella organisationer* - Sara Cederholm, uppsats vid Juridiska institutionen i Lund (vt 1999)
- *Rasism, diskriminering & motstrategier - rapport från en rundabordskonferens* - CEIFO (juni 1999)
- *Vit makt-musik* - BRÅ-rapport 1999:10
- *Svartsprit - tillverkning, smuggling och distribution* - Alkoholinspektionens rapport 1999:3